

Beleidsadvies voor de Nederlandse Ambassade in Brazilië

Samen in Bloei

Kansen voor de klimaatsamenwerking
tussen Nederland en Brazilië

Wie zijn wij?

Paco Mens
Medior Project Officer

Anna Grashuis
Student International and European Governance

Ben Juurlink
Student Media and Information

Britt Nuwenhof
Student Rechtsgeleerdheid

Demi van de Nes
Beleidsmedewerker VWS

Douwe Westerveld
Student International Relations

Jelmer Baerends
Student Business Administration

Jeroen Lichtenberg
Student Bestuurskunde

Merel Elenga
Student International Relations

Nele Smeets
Student Bestuurskunde

Sarah Lokenberg
*Student International Relations
Global Conflict*

Sanne Peeters
Junior Researcher WEcR

Thijs Lukkezen
Junior Consultant Water Management

Voorwoord

Geachte Nederlandse ambassade in Brasilia,

Namens heel Track Brasilia willen wij graag onze dank uitspreken voor de kans om dit beleidsadvies te schrijven. Het was een bijzonder leerzame en inspirerende ervaring om te onderzoeken waar onbenut potentieel ligt in de klimaatsamenwerking tussen Nederland en Brazilië en hoe nuance aan het eenzijdige beeld van dit Zuid-Amerikaanse land in Nederland gebracht kan worden.

We willen in het bijzonder onze waardering uitspreken voor de steun en begeleiding van Nathalie Gonçalves Aurélio van de ambassade tijdens het schrijven van dit advies. Daarnaast willen wij ook de rest van het team hartelijk bedanken, meer in het bijzonder André Driessen, Afke Mulder en Paul van de Logt voor het bijwonen van onze tussentijdse presentatie. Zij hebben ons van nuttige feedback voorzien en ons geholpen met het verfijnen en concretiseren van onze ideeën.

Verder willen we onze waardering uitspreken voor de mensen die we hebben mogen interviewen (Bijlage I). Zij hebben ons van waardevolle kennis voorzien en ons inzicht gegeven in de uitdagingen en kansen die er zijn op het gebied van klimaatsamenwerking tussen Nederland en Brazilië. We zijn dankbaar voor hun verlening van tijd en expertise. Graag willen we hen persoonlijk bedanken:

- André Driessen – Chef de Poste Nederlandse Ambassade in Brasilia
- Anne-Margreet Sas – Agricultuur Attaché (Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de EU)

- Gaétan I. M. Spielmann Moura, José Carlos Silvestre Fernandes en Pedro Escosteguy Cardoso – Braziliaanse Ambassade in Den Haag
- Gert van der Bijl – Solidaridad
- Marlon van Dijk – Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de EU)
- Mirko de Ponti en Kaj van de Vorstenbosch – Directie Inclusieve Groene Groei (Ministerie van Buitenlandse Zaken)
- Paul van de Logt – Nederlandse Ambassade in Brasilia
- Pauline van der Aa – Directie Internationaal Ondernemen (Ministerie van Buitenlandse Zaken)
- Ria Hulsman – Wageningen University and Research
- Robert Thijssen – Innovatie Attaché Netwerk Brazilië (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland)
- Tatiana Chagas – Economische Zaken (Ministerie van Buitenlandse Zaken)
- Walter Cervi Rossi – Wageningen University and Research
- Wout Blankenstein – MSc Climate Studies Wageningen University and Research
- Wouter Hogt – Directie Westelijk Halfrond (Ministerie van Buitenlandse Zaken)

Tot slot willen we graag onze dank uitspreken aan alle andere betrokkenen die ons op welke manier dan ook hebben gesteund tijdens dit proces. We hopen dat ons advies zal bijdragen aan een vruchtbare samenwerking tussen Nederland en Brazilië op duurzaamheids- gebied en dat het zal helpen om een divers beeld van Brazilië in Nederland te vormen.

Met vriendelijke groet,
Track Brasilia, The West Wing

Inhoudsopgave

1. Samenvatting 5

2. Inleiding 8

3. Agrarische sector 9

4. Bosbehoud 14

5. Waterzekerheid
& waterveiligheid 19

6. Energietransitie 24

7. Beeldvorming 28

8. Conclusie 31

Samenvatting

Naar aanleiding van de vraag van de Nederlandse ambassade in Brazilië (hierna: ambassade) heeft The West Wing adviezen opgesteld die de ambassade kunnen helpen hun doelen te verwezenlijken. De adviezen beslaan beeldvorming en vier specifieke thema's op het gebied van klimaat. In dit onderdeel wordt samengevat welke adviezen wij geven per thema. Voor verdere toelichting kan het bijbehorende hoofdstuk worden geraadpleegd. Door de omvang en de geografische diversiteit van Brazilië zijn sommige adviezen voor specifieke deelstaten opgesteld. Wij willen daarnaast benadrukken dat de verandering van de regering zorgt voor opties tot nieuwe samenwerkingen en een mogelijk veranderende beeldvorming. Daarom wordt geadviseerd de onderstaande adviezen uit te voeren in de komende maanden om een duurzame basis te creëren voor de komende regeringsperiodes.

1. Agrarische sector

De agrarische sector heeft een groot aandeel in de ontbossingsproblematiek van Brazilië. Om de agrarische sector een meer duurzame richting te bieden, adviseren wij de ambassade om:

1. Een efficiëntieslag te maken in landbewerking (materialen)
 - De rol van de Nederlandse ambassade is het samenbrengen van Nederlandse en Braziliaanse organisaties op het gebied van zaadveredeling, bestrijdingsmiddelen, precisielandbouw en stalinrichting.
2. Inclusieve kennisontwikkeling promoten
 - Het versterken van wetenschappelijke samenwerking tussen Braziliaanse en Nederlandse universiteiten en onderzoeksinstituten, waarin de Nederlandse ambassade een verbindende rol speelt. Bijvoorbeeld m.b.t. financiering van onderzoeksprojecten, uitwisselingsprojecten en missies.
3. Samenwerking rondom waterefficiëntie (sectorniveau) te realiseren
 - Voorlichtingen geven aan lokale boeren en gemeenschappen voor het bewateren van hun land, om zo productie en voedselzekerheid te verhogen.
 - De Nederlandse ambassade kan ondersteuning bieden aan Nederlandse partijen om samenwerkingen te zoeken met Braziliaanse bedrijven.

2. Bosbehoud

In de afgelopen vijf jaar is tussen de 17 en 20% van het Amazoneregenwoud ontbost. Gezien de cruciale impact van de Amazone wereldwijd, is het van belang dat deze behouden blijft. De ambassade dient hierop te sturen door middel van:

1. Het veranderen van economische naar duurzame diplomatie
 - De Nederlandse ambassade heeft een aanjagersrol en een verbindende rol.
 - Ons voorstel is om deze thematische bijeenkomsten te focussen op bosbehoud.
2. Inheemse gemeenschappen beschermen
 - De Nederlandse ambassade neemt de rol van 'good neighbor' aan en kan inheemse gemeenschappen betrekken bij haar beleid door samenwerkingen op te starten met vertegenwoordigende organisaties van deze gemeenschappen.
3. Het verbeteren van monitoring en regulatie
 - Monitorings oppervlak van SarVision uitbreiden naar andere Braziliaanse staten.
 - Een samenwerking faciliteren tussen Satelligence en de Braziliaanse overheid.
 - Fit for Purpose uitbreiden naar andere Braziliaanse staten.
 - Monitoren van illegale boskap via inheemse gemeenschappen.

3. Waterveiligheid & –zekerheid

De waterveiligheid- en zekerheid is een groot goed en vormt een belangrijke uitdaging wereldwijd. Om te realiseren dat Brazilië in de toekomst tegen water beschermd is maar ook voldoende watervoorraden heeft, adviseren wij de ambassade om:

1. ‘Best practices’ naar Brazilië uit te breiden
 - Uitbreiden van succesvolle samenwerkingen tussen Nederland en ander Zuid-Amerikaanse landen naar Brazilië door het leggen van contacten tussen Nederlandse (gesubsidieerde) programma’s zoals Water as Leverage, WaterWorX en Blue Deal en projecten op het gebied van waterbeheer in Brazilië.
 - Opzetten van een Braziliaans Deltaprogramma vergelijkbaar met het Nederlandse Deltaprogramma.
2. Kennis uit te wisselen door evenementen, workshops en samenwerking
 - Uitwisselen van kennis op het gebied van waterveiligheid en –zekerheid tijdens de Amsterdam International Water Week 2023 van 6 tot 9 november.
 - Organiseren van workshops in zowel Brazilië als Nederland op het gebied van waterveiligheid en –zekerheid.
 - Opzetten van een samenwerking tussen de Nederlandse en Braziliaanse ruimtevaartagentschappen voor het bieden van inzicht rondom specifieke water data (Netherlands Space Office en Brazilian Space Agency).
3. Steun te bieden bij het opstellen en uitvoeren van Nationale Adaptatie Plannen (NAPs)
 - Extra inzetten op het aanjagen van de uitvoeringsagenda op water en klimaat via onder andere de NAPs. Dit kan door het bieden van Nederlandse (financiële) steun aan Brazilië bij het opstellen en uitvoeren van de NAPs.

4. Energietransitie

Voor Nederland is Brazilië van belang in deze energietransitie door het potentieel dat het land heeft om duurzame energievormen te creëren. Brazilië heeft de middelen om op grote schaal zonne- en windenergie op te wekken en groene waterstof te produceren. Wederzijds zijn er voor het bedrijfsleven vele kansen, om deze te realiseren adviseren wij de ambassade om:

1. Periodiek ronde tafels te organiseren
 - Er is veel ontwikkeling rondom groene waterstof in Ceará. De ambassade kan een rol spelen in het opvullen van het kennishiaat door voor zowel publieke als private partijen uit Nederland en Brazilië ronde tafels te organiseren. Deze kunnen, naast het identificeren van de kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven, ook duidelijkheid scheppen over waar de vragen aan de Braziliaanse kant liggen.
2. Nederlandse technologie en innovatie te koppelen aan de Braziliaanse zonne-energie-industrie
 - Nederland kan expertise op het gebied van technologie en innovatie aanbieden om Brazilië te helpen zijn eigen zonne-energie-industrie te ontwikkelen. Omgedraaid kan Brazilië Nederland helpen met de productie van zonnepanelen om onafhankelijker te kunnen worden van China. De rol van de ambassade is hierin het bij elkaar brengen van relevante partijen.
3. De samenwerking te verdiepen door middel van een convenant
 - Het Convenant Holland Home of Wind Energy is een samenwerking met Nederlandse en buitenlandse partijen en verwezenlijkt de duurzame plannen van de overheid. Dit convenant kan activiteiten initiëren zoals beurzen en samenwerkingsprojecten tussen kennisinstellingen en overheden. De rol van de ambassade kan hierin zijn, de agenda van de HHWE promoten via eigen sociale media kanalen, en het convenant meenemen in de organisatie van de aanstaande staatsbezoeken.

5. Beeldvorming

Op dit moment is het beeld van Brazilië in de Nederlandse samenleving vrij negatief. De eerste indrukken gaan al snel over ontbossing, criminaliteit, ingewikkelde belastingregels en de populistische politiek. Terwijl Brazilië ook een andere kant heeft en een prachtig land is dat ontzettend veel te bieden heeft. Om de beeldvorming een positieve draai te geven adviseren wij de ambassade om:

1. Nederlanders kennis te laten maken met de Braziliaanse cultuur

- *Publieke Culinaire Diplomatie* - Gastrodiplomacy kan een oplossing bieden om de Nederlandse bevolking kennis te laten maken met het land Brazilië. De eetcultuur wordt gebruikt om een brug te slaan en intercultureel begrip te creëren. De ambassade kan hierin Braziliaanse ondernemers met een internationale wens wijzen op de mogelijkheden om een restaurant te beginnen in Nederland.
- *Een nieuwe kans voor het Latin American Film Festival* - Bedrijven die belang hebben bij een goed imago kunnen worden aangespoord om een Latin American Film Festival te sponsoren. De ambassade kan benadrukken dat de bedrijven hierdoor zélf promotie voordeel behalen, maar ook bijdragen aan een diverser beeld van Brazilië.

2. Te sturen op uitwisseling verbrede kennis van studenten

- *Stages voor jong talent* - Een stage kan een band creëren tussen Nederlandse jongeren en Brazilië. De ambassade kan dit bevorderen door te benadrukken bij Nederlandse studenten dat zij via hun brede netwerk een eerste contact kunnen leggen bij bedrijven in Brazilië.
- *Working Holiday Program* - Nederland een Working Holiday verdrag laten sluiten met Brazilië.
- *Promoten dat Portugees leren gesubsidieerd wordt door de overheid* - Portugees leren helpt bij stages en uitwisselingen onder studenten, de ambassade kan promoten dat er de mogelijkheid is in Nederland om dit gesubsidieerd te leren.

3. Uitwisseling Tweede Kamercommissie

- De Tweede Kamercommissie Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking naar Brazilië sturen om kennis te maken met de veelzijdigheid van het land.

Inleiding

Lula da Silva is aangetreden als nieuwe president van Brazilië na zijn recente overwinning in de Braziliaanse verkiezingen. Lula probeert vooral één ding aan de wereld duidelijk te maken: Brazilië is terug. Ze zijn weer prominent aanwezig op het wereldtoneel nu ze zich meer open hebben gesteld naar de buitenwereld. Het laatste IPCC-rapport benadrukt de noodzaak om actie te ondernemen om klimaatverandering tegen te gaan.^[1] Met het aantreden van Lula is dit het perfecte moment voor Nederland om duurzame samenwerkingen op maatschappelijk, economisch en klimaatgebied aan te gaan. Klimaat en mensenrechten staan op dit moment hoog op de agenda in Brazilië. Wij geven een dringend advies om juist nu door te pakken en duurzame samenwerkingen tussen Nederlandse en Braziliaanse organisaties te realiseren. Hierbij moet de beeldvorming die in Nederland over Brazilië bestaat in acht worden genomen.

Om intensiever met deze samenwerking aan de slag te gaan heeft de Nederlandse ambassade in Brazilië ons gevraagd om antwoord te geven op de volgende 3 vragen:

- In hoeverre en waar ligt onbenut potentieel voor Nederlandse organisaties om constructieve samenwerking op het gebied van klimaat aan te gaan met Braziliaanse organisaties?
- Welke rol kan de ambassade hierbij spelen?
- Hoe kan de communicatie tussen organisaties effectief op gang worden gebracht met het oog op beeldvorming rondom Brazilië in Nederland/Europa?

Om bruikbaar advies met concrete voorbeelden te geven, hebben wij ervoor gekozen om een vijftal beleidsthema's te introduceren.

1. Brazilië en Nederland zijn beide grote landbouwproducenten.^[2] Daarbij is Nederland een van de grootste importeurs van Braziliaanse landbouwproducten. De **agrarische sector** in Brazilië heeft een grote impact op klimaatverandering en is tegelijkertijd vatbaar voor de gevolgen ervan.

2. Een van de gevolgen van de agrarische sector in Brazilië is ontbossing, dat op grote schaal plaatsvindt. ^[3] **Bosbehoud** is daarom cruciaal om de klimaatdoelen van Parijs te halen, landdegradatie en overstromingen te voorkomen en de biodiversiteit en lokale (inheemse) gemeenschappen te beschermen. ^{[4],[5]} ,

3. Ontbossing heeft ook grote gevolgen voor de **waterveiligheid- en zekerheid** in Brazilië. Zowel Nederland als Brazilië hebben veel kennis over dit thema en in beide landen liggen er veel kansen. Met het oog op toenemende overstromingen en droogteproblematiek in beide landen zijn samenwerkingen noodzakelijk.

4. Met de vele diverse landschappen en klimaten brengt Brazilië ook mogelijkheden tot de **energietransitie**, in bijvoorbeeld waterstof. Brazilië heeft een indrukwekkend aandeel schone energie in zijn energiemix en Nederland zit op het moment in een energietransitie. Gedeelde kennis tussen Nederland en Brazilië kan beide landen verder brengen in hun transities.

5. De samenwerking tussen Nederland en Brazilië blijft deels achter door negatieve **beeldvorming** rondom Brazilië in Nederland. Uit interviews blijkt dat het beeld eenzijdig is en de diversiteit in het land wordt genegeerd. Hierdoor blijft veel potentieel voor samenwerkingen onbenut.

In de komende hoofdstukken worden de thema's toegelicht. Hierbij staat de rol die de ambassade kan spelen centraal.

Agrarische sector

Brazilië is een van de snelst groeiende economieën in de wereld en wordt steeds belangrijker in het voeden van de groeiende wereldbevolking. Door het grote oppervlak en gunstige klimaat kan er efficiënt voedsel worden geproduceerd. Toch staat de agrarische sector voor verschillende uitdagingen inzake het klimaat en is daardoor onmisbaar in dit verslag.

Agrarische sector

Wat is de huidige situatie in Brazilië?

Hoewel de agrarische sector maar een klein deel uitmaakt van het Braziliaanse BNP, wordt er door onder andere Nederland veel landbouwproducten uit Brazilië geïmporteerd. Deze handelsrelatie maakt Brazilië een belangrijk land voor Nederland betreft klimaat samenwerking.

De toenemende vraag naar Braziliaanse landbouwproducten zorgt namelijk niet alleen voor economische groei, maar heeft ook een keerzijde. De agrarische sector heeft een groot aandeel van de ontbossing problematiek in Brazilië. Onder de hoofdoorzaken van ontbossing vallen veeteelt, sojateelt, kleine boeren en de houtindustrie (zie hoofdstuk Bosbehoud).^[6] Daarnaast wordt in Brazilië veel gebruikgemaakt van pesticiden, wat een negatief effect heeft op onder andere biodiversiteit en publieke gezondheid.^[7]

Zowel ontbossing als het pesticidengebruik hebben een versterkend effect op klimaatverandering. Dit is een paradox gezien de agrarische sector ook zelf vatbaar is voor negatieve gevolgen van klimaatverandering. Het veranderende klimaat beïnvloedt de manier van landbewerking, oogst en beschikbaarheid van nutriënten en water. Er is binnen Brazilië aandacht voor deze schijnbare tegenstrijdigheid. Agroforestry is een manier van landbouw die de negatieve gevolgen van de agrarische sector op het milieu wil beperken, ook wel regeneratief genoemd.^{[8],[9],[10]}

Wat wil Brazilië bereiken?

De agrarische sector is een speelbal geweest in de recente presidentsverkiezingen in Brazilië. Het is geen publiek geheim dat de regering van Bolsonaro landbouw verkoos boven bosbehoud. Zo schreef het NRC al dat binnen de eerste 120 dagen van Bolsonaro's termijn zijn landbouwbeleid onomkeerbare negatieve effecten heeft gehad op "milieu, inheemse bevolking en Amazone".^[11] De nieuwe president, Lula da Silva, heeft een andere kijk op de balans tussen landbouw en klimaat. In zijn campagne gaf hij aan klimaatverandering tegen te willen gaan door onder andere ontbossing te voorkomen.^[12]

Daarnaast zijn er in Brazilië al verschillende wetten met een focus op duurzaamheid en het verbeteren van de agrarische sector in Brazilië.^{[13],[14]} Een voorbeeld is het Plano Safra 2022/2023, oftewel het Oogstplan, dat leningen beschikbaar stelt voor duurzame landbouw initiatieven zoals de uitvoering van programma's voor agroforestry en de bescherming van natuurlijke hulpbronnen.^{[15],[16]}

Agrarische sector

Hoe ziet de samenwerking tussen Brazilië en Nederland er nu uit?

In de agrarische sector is de samenwerking tussen Nederland en Brazilië grotendeels gericht op handel en innovatie. Ongeveer 3% van alle export uit Brazilië is bestemd voor Nederland, waarvan een groot deel bestaat uit sojabonen, fruit en sinaasappelconcentraat.^[17] Daarnaast heeft Nederland een actieve rol in het ontwikkelen van de agrarische sector in Brazilië.^[18] Voorbeelden hiervan zijn financiële hulp vanuit het Agri3 fonds en onderzoeksprojecten in samenwerking met Nederlandse en Braziliaanse kennisinstituten. Voorbeelden hiervan zijn het aanleveren van genetisch materiaal van landbouwhuisdieren en verschillende gewassen.

Plan van aanpak: Waar ligt het onbenut potentieel?

Brazilië speelt een belangrijke rol in het produceren van voldoende voedsel voor de groeiende wereldbevolking en heeft veel kennis over eigen klimaat en praktijken. Door samenwerking met Nederlandse kennisinstituten en bedrijven op het gebied van technologie, methodologie en resource-efficiëntie. Kunnen beide landen het voedselsysteem verder verduurzamen. Zo kan Nederland veel leren op het gebied van agroforestry en andere geïntegreerde landbouwpraktijken. Om de samenwerking tussen Brazilië en Nederland in de agrarische sector te versterken, hebben wij hieronder drie adviezen uitgewerkt. Elk advies richt zich op een andere deelstaat met een groot agrarisch vermogen.

Advies 1: Een efficiëntieslag maken in landbewerking (materialen).

De ambassade kan inzetten op het versterken van de samenwerking tussen Nederlandse en Braziliaanse organisaties werkzaam in de agrarische sector rondom veredeling, pesticiden, precisielandbouw en veeteelt.

Het doel is om een efficiëntieslag te maken in landbouwpraktijken en een positieve impact te hebben op het milieu.

Zowel Brazilië als Nederland hebben uitdagingen in de agrarische sector, door gebruik te maken van elkaars expertise kunnen beide landen stappen vooruit zetten. Nederland is een voorloper op het gebied van landbouw efficiëntie: het gebruik van zo min mogelijk land en grondstoffen om zo veel mogelijk uitgangsmaterialen te creëren. Door het samenbrengen van agrarische bedrijven kunnen deze uitdagingen ondervangen worden. In bijlage II zijn de relevante bedrijven per deelonderwerp te vinden. We lichten hier drie voorbeelden toe:

- **(Zaad)veredeling:** Nederland staat bekend om haar kennis en innovatie op het gebied van (zaad)veredeling, maar deze bedrijven zijn niet gericht op het tropische klimaat. Brazilië beschikt wel over deze kennis. Een samenwerking op dit gebied is gunstig voor beide kanten. Voor Brazilië is Nederland een waardevolle partner met betrekking tot zaadveredeling en genetica in het algemeen. Andersom kunnen Braziliaanse bedrijven hun kennis over tropische klimaten delen en markuitbreiding bieden voor Nederlandse bedrijven.
- **Gewasbescherming:** Het gebruik van biologische bestrijdingsmiddelen wordt in Brazilië gestimuleerd. Ondanks de enorme toename aan beschikbare middelen is er niet voor elke plaag een biologisch alternatief.^[19]^[20] In Nederland wordt er al veel gebruikgemaakt van biologische bestrijdingsmiddelen, waaronder insecten.^[21] Door het toepassen van Nederlandse kennis over het ontwikkelen van biologische bestrijdingsmiddelen en toepassen van insecten en de lokale kennis van Braziliaanse partijen over inheemse soorten kan het pesticidengebruik in Brazilië mogelijk worden teruggebracht.

Agrarische sector

- **Precisielandbouw:** Nederland is een koploper op het gebied van modellen en methodologieën die kunnen worden toegepast voor **precisielandbouw**.^{[22],[23]} Hierbij wordt over het algemeen gebruikgemaakt van technologie die de boer in staat stelt om minimale doseringen op de juiste coördinaten toe te dienen, waaronder GPS-technologieën en realtime monitoring. Door meer precisielandbouw toe te passen in Brazilië kan er een efficiëntere slag worden gemaakt, waarbij de opbrengst per hectare kan worden verhoogd met minimale input. Dit kan een positief effect hebben op het milieu.

Advies 2: Promotie inclusieve kennisontwikkeling

Het versterken van wetenschappelijke samenwerking tussen Braziliaanse en Nederlandse universiteiten en onderzoeksinstituten. De Nederlandse ambassade kan hierbij een verbindende rol spelen.

Ondanks de verschillende onderzoeksprojecten binnen de agrarische sector tussen Nederland en Brazilië, zijn er onbenutte kansen en kan er ingezet worden op een inclusievere samenwerking. Een lijst met bedrijven die relevant zijn voor dit advies is terug te vinden in bijlage II. Hieronder worden drie voorbeelden toegelicht:

- **Financiering onderzoeksprojecten:** Naast de landelijke financiering van onderzoeksprojecten met São Paulo moeten er financieringsmogelijkheden komen die samenwerking met minder grote universiteiten bevordert. Veel agrarische uitdagingen vinden plaats buiten São Paulo. In onderzoek naar deze staten zijn er vaak weinig lokale partijen en/of universiteiten bij betrokken.^[24] Voor onderzoek in het algemeen tussen Nederland en Brazilië bestaat er een gezamenlijk budget gefinancierd door de Wetenschapsorganisatie in Nederland en de staat São Paulo.

Onderzoeksinstituten uit Nederland en São Paulo kunnen hier gezamenlijk onderzoeksvoorstellen voor indienen. Dit beperkt de samenwerking met universiteiten of bedrijven buiten São Paulo, zoals het Amazoneregenwoud. Deze beperking gaat ten koste van de praktische en context-specifieke kennis die instituten in de regio's buiten São Paulo hebben. Samenwerkingen kunnen bevorderd worden door nieuwe gezamenlijke budgetten op te zetten en de huidige budgetten inclusiever te maken. Dit kan door eisen te stellen aan de onderzoeksvoorstellen zoals het betrekken van minstens een kleinere universiteit of lokale partij uit andere armere staten te verplichten.

- **Uitwisseling studenten en samenwerking universiteiten:** Er moet ingezet worden op het exploreren en promoten van stagekansen voor Nederlandse universiteiten, hbo en/of mbo. Uit onze interviews blijkt dat Nederlandse studenten een beperkte interesse hebben in stages of onderzoeksprojecten in Brazilië ondanks de kansen die Brazilië kan bieden op het vergaren van agrarische kennis. Door studenten in contact te brengen met Braziliaanse bedrijven/universiteiten in hetzelfde vakgebied kan de toekomstige samenwerking en interesse in Brazilië worden verhoogd. Om barrières te verlagen, kunnen studenten relevante (taal) cursussen of (online) informatiesessies volgen. Hierin wordt actief de expertise van Brazilië en de mogelijkheden voor studenten aangestipt. Naast het samenbrengen van de kennisinstituten, kan de ambassade hier zelf ook een actieve rol spelen. De ambassade zou een lijst kunnen bijhouden van bedrijven waar stageplekken worden aangeboden, zoals wordt gedaan op www.werkenvoornederland.nl.

Agrarische sector

- **Leermogelijkheden duurzame geïntegreerde landbouwpraktijken:** Om kennisdeling tussen Braziliaanse en Nederlandse bedrijven te stimuleren, raden wij aan om (online) leer missies te organiseren voor Nederlandse ondernemers die zelf geïntegreerde landbouwpraktijken (willen) toepassen. Brazilië heeft veel kennis te bieden op het gebied van agroforestry of andere geïntegreerde landbouwpraktijken. In Nederland is hierin groeiende interesse.^[25] Door Nederlandse regeneratieve boeren in contact te brengen met Braziliaanse experts wordt er zowel aan de relatie met Brazilië gewerkt en kennis vergaard die toegepast kan worden in Nederland. Ook kan het economische kansen bieden voor Braziliaanse partijen om hun kennis en kunde te delen.

Advies 3: Samenwerking rondom waterefficiëntie realiseren

Trainingen geven aan lokale boeren en gemeenschappen over alternatieve bewerkingsmethoden om zo productie en voedselzekerheid te verhogen en de milieu-impact te verlagen.

In de agrarische sector is er een beweging naar het verminderen van waterverbruik. Dit is essentieel voor regio's die te maken hebben met (ernstige) waterschaarste.^[26] Deze waterschaarste treft ook de kleine boeren. Efficiënt omgaan met de beschikbare middelen vereist kennis. Veel kleine boeren zijn afhankelijk van conventionele monoculturen van gewassen en vee. Het gebrek aan kennis weerhoudt hen ervan om over te schakelen op duurzame landbouwpraktijken. Technische ondersteuning en milieueducatie zouden hen kunnen aanmoedigen om deze herstellende aanpak toe te passen.^[27]

FutureWater, een Nederlands bedrijf, adviseert en onderzoekt de toepassing van nieuwe hulpmiddelen en technologie. Met name bij irrigatieprojecten integreren ze data van verschillende bronnen (zoals satellietdata, simulaties van hydrologische en gewasmodellen) om de kennis over (lokale) waterbeschikbaarheid en de vraag naar meer geïrrigeerde landbouwgebieden op elkaar aan te laten sluiten.^[28] De ambassade kan ondersteuning bieden aan instellingen, zoals FutureWater, om samenwerking te zoeken met Braziliaanse bedrijven. In samenwerking kunnen zij lokale boeren de benodigde handvatten bieden om efficiënt met water om te gaan.

Bosbehoud

Hoewel grootschalige ontbossing al sinds de jaren 1960 plaatsvindt, is het tempo van ontbossing substantieel toegenomen. De afgelopen jaren heeft voornamelijk Bolsonaro's beleid hier een grote rol in gespeeld.^[29] In 2021 waren de ontbossing cijfers in Brazilië het hoogste in 15 jaar, waarvan illegale ontbossing een groot deel uitmaakt.^[30] Na het aantreden van Lula is er weer bereidheid vanuit Brazilië om actief mee te doen aan internationale discussies over het klimaat, nieuwe partnerschappen aan te gaan om illegale houtkap terug te dringen en de rechten van inheemse volkeren te beschermen.^[31] Ook op lokaal niveau is er meer aandacht voor bosbehoud. Het monitoren en reguleren van de boswet, wat tekort is geschoten de afgelopen jaren, zal versterkt worden.^[32]

Bosbehoud

Wat is de huidige situatie in Brazilië?

Het Amazoneregenwoud is het grootste nog overgebleven regenwoud ter wereld.^[33] In de afgelopen vijf jaar is tussen de 17 en 20% van het Amazoneregenwoud ontbost. Het grootste deel van deze ontbossing vond plaats in Brazilië.^[34] Ontbossing wordt veroorzaakt door diverse factoren, zoals landbouw, veeteelt, stuwmeren, infrastructuur en goudwinning.^[35] Ontbossing bedreigt de biodiversiteit en verstoort ecologische systemen in het Amazoneregenwoud. Daarnaast leidt het tot overstromingen en landdegradatie door versnelde bodemerrosie.^[36] Ook worden de landrechten van inheemse bevolkingsgroepen geschonden, die juist op een duurzame en respectvolle wijze met het regenwoud omgaan.

Brazilië heeft sinds 2012 een boswet op federaal niveau, die boeren wettelijk verplicht om een deel van de natuurlijke vegetatie te laten staan.^[37] De boswet bestaat uit twee componenten (de *Cadastro Ambiental Rural*; CAR en de *Programas de Regularização Ambiental*; PRA) die niet goed op elkaar zijn afgestemd. Dit leidt tot gebrekkige regulatie en monitoring van de boswet.^[38] De boswet staat uitbreiding van landbouwgrond in het Amazoneregenwoud toe. Daarnaast blijkt de boswet voornamelijk te zijn gericht op boeren die binnen de wet willen opereren. Het is vooral de illegale ontbossing alsmede een gebrek aan regelgeving dat de hoge ontbossing cijfers veroorzaakt.^[39] Hoewel de deelstaten verantwoordelijk zijn voor de implementatie van de boswet, verhindert gebrek aan kennis en middelen de naleving ervan.^[40] Ondanks dat er veel lokale- en regionale initiatieven zijn om het Amazoneregenwoud te beschermen en het nationale Amazone Fonds, blijkt dat de uitvoering van de boswet tekortschiet.^[41]

Wat wil Brazilië bereiken?

Op federaal niveau is er hernieuwde aandacht voor de bescherming van de inheemse bevolking.^[42] Het leefgebied van inheemse volkeren wordt op grote schaal ontbost. In het verleden heeft dit al meermaals geleid tot het volledig wegvagen van volkeren. De oorzaak van deze vorm van ontbossing zijn voornamelijk boeren die het land nodig hadden.^[43] Volgens de Braziliaanse grondwet hebben inheemse stammen recht op hun traditioneel grondgebied. Onder leiding van de nieuwe president Lula wil Brazilië zich weer meer inzetten voor inheemse volkeren en bosbehoud.^[44]

Hoe ziet de samenwerking tussen Brazilië en Nederland er nu uit?

Nederland heeft al jarenlang een nauwe samenwerking met Brazilië. Echter, tijdens Bolsonaro's termijn is de onderlinge samenwerking ingedut. Bolsonaro's visie op het klimaatprobleem kwam niet overeen met die van Nederland. Desondanks hebben verschillende Braziliaanse en Nederlandse bedrijven hun samenwerkingen op klimaatgebied doorgezet. Een voorbeeld van zo een samenwerking op bosbeheer is het partnerschap tussen Nederlandse bedrijven en het Lokale Ministerie van Milieu (SEMAS) in Pará om ontbossing te reguleren aan de hand van satellietbeelden. Zodra er een mogelijke overtreding wordt geregistreerd zal het systeem 'alerts' genereren, die eventueel ook per sms of email naar de verantwoordelijke operators kunnen worden gestuurd.

Bosbehoud

Op deze manier kan zeer snel en systematisch op veranderingen worden ingespeeld.^[45] Dit sluit aan bij het Nederlands buitenlandbeleid dat digitalisering als speerpunt heeft. Een ander voorbeeld van samenwerking is de implementatie van de Fit for Purpose methode als pilot in de deelstaten Mato Grosso en Tangara da Serra.^[46] Fit for Purpose, ontwikkeld door het Nederlandse Kadaster, is een efficiënte, betaalbare en transparante methode die eigendomstitels uitreikt in slechts 4 maanden, in tegenstelling tot de gebruikelijke 20 jaar. Tevens worden procedures vergemakkelijkt omdat verschillende instellingen in deze methode met elkaar samenwerken. Ondanks de samenwerking op gebied van bosbehoud, draagt Nederland met haar handelsagenda ook bij aan ontbossing. Nederland heeft een nauw bilateraal partnerschap met Brazilië voor de import van soja. Nederland is betrokken bij de Corredor Norte, een infrastructuurproject dat soja uit Midden-Brazilië dwars door het Amazoneregenwoud op een snelle manier naar zeehavens transporteert.^[47] Dit project leidt tot ontbossing, landroof en gewapende conflicten.^[48]

Het onbenut potentieel in de samenwerking tussen Brazilië en Nederland is dus dat er veel meer gedaan kan worden met de bestaande en afgeronde projecten. Zo is het van belang om deze projecten naar andere districten uit te breiden, om hierdoor meer te kunnen profiteren van succesvolle samenwerkingen.

Plan van aanpak: Waar ligt het onbenut potentieel?

Advies 1: Van economische naar duurzame diplomatie

Focus verleggen van economische naar duurzame diplomatie. Hierbij wordt expliciet de nadruk gelegd op het gemeenschappelijk belang dat gericht is op duurzame ontwikkeling. De Nederlandse ambassade heeft hierin een aanjagersrol.

Momenteel is de relatie tussen Brazilië en Nederland grotendeels gebaseerd op economische samenwerking.^[49] Dit sluit aan bij het Nederlands buitenlandbeleid, dat economische diplomatie als een van de speerpunten beschouwt.^[50] Bij economische diplomatie ligt de focus op de inzet van overheidsrelaties om internationale handel en investeringen te bevorderen^[51], en staat het economische belang van Nederland centraal.^[52] Echter, het terugdringen van emissies en het beschermen van de Amazone is een gedeelde verantwoordelijkheid. Met een nieuwe focus op duurzame diplomatie, verschuift het accent van eigenbelang naar een expliciet gemeenschappelijk belang, dat gericht is op duurzame ontwikkeling. Bij duurzame diplomatie draait het niet alleen om handel en investeringen, maar nadrukkelijk ook om de kwaliteit en doelstelling van het partnerschap. Het accent ligt op inclusiviteit, kwaliteit en op investeringen die behoeftegericht zijn in plaats van aanbodgericht.^[53]

Het oplossen van complexe vraagstukken, zoals het terugdringen van illegale ontbossing en het beschermen van het Amazoneregenwoud, vergt samenwerkingen tussen publieke en private organisaties.^[54] Middels duurzame diplomatie kan de Nederlandse ambassade fungeren als een brug tussen Braziliaanse en Nederlandse organisaties. De Nederlandse ambassade kan thematische evenementen organiseren, waarbij organisaties uit beide landen welkom zijn om met elkaar te netwerken. Ons voorstel is om deze thematische bijeenkomsten te focussen op bosbehoud, zoals inclusiviteit in bosbehoud beleid, locally-led practices, en monitoring/regulatie van illegale ontbossing. Bijlage III geeft een overzicht van zowel Nederlandse als Braziliaanse organisaties die uitgenodigd kunnen worden op deze evenementen.

Bosbehoud

Advies 2: Inheemse gemeenschappen beschermen

Verbeterde bescherming van inheemse gemeenschappen in Brazilië om bosbehoud te stimuleren. De Nederlandse ambassade neemt hierin de rol ‘good neighbor’ aan.

Ontbossing zorgt voor vele uitdagingen voor inheemse volkeren, zoals voedselschaarste, het verloren gaan van huisvesting, verlies van biodiversiteit en het in gevaar komen van de economie.^[55] Dit leidt in extreme gevallen zelfs tot levensbedreigende situaties. Bij de bedreiging van de inheemse gemeenschappen wordt ook hun kennis en leefwijze bedreigd terwijl dat een grote rol speelt bij het behoud van natuurlijke grondstoffen en biodiversiteit. Deze rol wordt nog niet genoeg erkend, hoewel dit veel kansen biedt.^[56] Inheemse gemeenschappen en hun leefgebieden spelen een cruciale rol bij het behoud van biodiversiteit. Door met deze volkeren samen te werken wordt zowel ingezet op het bosbehoud als kennisvergaring over hun leefgebieden. Dit laatste is nuttig om beter te begrijpen hoe de natuur en biodiversiteit zich in die gebieden ontwikkelen, en wat dat betekent voor de wereldwijde klimaatverandering.^[57]

De Nederlandse ambassade kan inheemse gemeenschappen betrekken bij haar beleid door samenwerking op te starten met vertegenwoordigende organisaties van inheemse gemeenschappen. Deze organisaties staan al in contact met deze gemeenschappen. Dit maakt samenwerking laagdrempeliger. De ambassade neemt hierbij de rol van ‘good neighbor’ aan: het zorgen voor technische ondersteuning en advies om te helpen bij het weghouden van illegale werkplekken en industrie. Ook kunnen de inheemse gemeenschappen op hun beurt weer betrokken wetenschappers voorzien van informatie over hun leefgebieden.

Een lijst van relevante organisaties die benaderd kunnen worden door de Nederlandse ambassade is te vinden in bijlage III.

De keuze voor de organisaties die zullen volgen om samenwerkingen mee te starten is gemaakt op basis van de invloed en ervaring die ze tot op heden hebben. Er zijn vele organisaties te vinden die zich inzetten voor inheemse gemeenschappen en hun leefgebieden. Echter, wij denken dat er gekozen moet worden voor organisaties die al voldoende ervaring en invloed hebben. Alle onderstaande organisaties hebben al meer dan 25 jaar ervaring met inheemse gemeenschappen en hun leefwijzen.

1. *Survival International* helpt inheemse gemeenschappen met het beschermen van hun mensenrechten. Hun doelstelling: “We bestaan om de uitroeiing van inheemse volken te voorkomen en hen een platform te geven om tot de wereld te spreken, zodat de wereld kan getuigen van het genocide geweld, de slavernij en het racisme waarmee ze dagelijks worden geconfronteerd.” Om dit doel te bereiken lobbyen ze bij overheden en andere invloedrijke individuen en organisaties.^[58]

2. *Amazon Watch* helpt inheemse gemeenschappen in de Amazone om hun leefgebied en mensenrechten te beschermen. Ze werken samen met andere organisaties en met inheemse gemeenschappen en houden campagnes om de gestelde doelen te bereiken. De drie hoofdoelen zijn het stoppen van verwoesting van het Amazoneregenwoud, het bevorderen van oplossingen die in lijn liggen met inheemse gebruiken en -opvattingen, en het nastreven van klimaatrechtvaardigheid.^[59]

Bosbehoud

3. *Center for World Indigenous Studies* representeert activisten en wetenschappers afkomstig uit inheemse gemeenschappen. Op deze manier proberen ze de rechten van inheemsen te beschermen door traditionele kennis toe te passen. Het zou beschreven kunnen worden als een denktank voor inheemse volkeren. Ze hebben al zo'n 27 wetten ingediend, 3.500 studenten begeleid bij het leren over de rechten voor inheemse gemeenschappen en al meer dan 4.000 originele inheemse documenten met plannen gedigitaliseerd.^[60] Ze focussen zich nog niet specifiek op Brazilië, hier ligt potentieel.

4. *Forest Peoples Programme* werkt samen met zo'n 60 andere organisaties die inheemse gemeenschappen ondersteunen in de visie over hoe bossen behouden moeten worden. Deze visie is gebaseerd op de rechten, identiteiten, kennis en culturen van de inheemse volkeren, die deze bossen het beste kennen. Ze doen projecten om inheemsen te leren omgaan met actoren van buitenaf die hun leven beïnvloeden. Daarnaast zorgen ze voor toegang tot de rechtsgang, bijvoorbeeld om de landrechten van inheemse gemeenschappen te verdedigen en te versterken. Ook fungeren ze als een netwerk 'tool' om informatie vanuit beide kanten te delen en voor solidariteit te zorgen.^[61]

Advies 3: Monitoring en regulatie

Het vroegtijdig inzetten op monitoring en regulatie om ontbossing tegen te gaan. De Nederlandse ambassade neemt hierin de rol "verbinder" aan.

Monitoring en regulering zijn belangrijke tools om de ontbossing in Brazilië te verminderen. Er zijn veel mogelijkheden om de samenwerking tussen Nederland en Brazilië op dit vlak te verbeteren, of uit te breiden:

Het succesvolle partnerschap tussen SarVision (Wageningen) en SEMAS in Pará moet worden uitgebreid naar andere districten in Brazilië. Hierdoor kan ook in andere staten snel en systematisch worden gereageerd op verandering om ontbossing verder tegen te gaan.^[62]

- Een andere AI tool voor bosbehoud is Satelligence. Satelligence kan worden ingezet om real-time inzichten in (il)legale areaaluitbreiding te verkrijgen. Daarnaast identificeren zij hoog-risico boerenbedrijven en gebieden die risico lopen op ontbossing. Omdat Satelligence werkt met hulpmiddelen die schaalbaar zijn, is deze oplossing breed inzetbaar. Een samenwerking tussen de Braziliaanse overheid en Satelligence zou een mogelijkheid bieden om (il)legale areaaluitbreiding door boeren beter te monitoren en zodoende te handhaven.
- De succesvolle implementatie van de Fit for Purpose pilot in Mato Grosso en Tangara de Serra biedt de mogelijkheid voor uitbreiding naar andere staten. Net als het partnerschap tussen SarVision en SEMAS, biedt deze pilot een andere tool om illegale ontbossing te verminderen.^[63]
- Het is niet alleen van belang om de bestaande succesvolle samenwerkingen verder te ontwikkelen, het is ook belangrijk om op nieuwe manieren de ontbossing tegen te gaan. Daarom adviseren wij om door middel van samenwerking met de inheemse bevolking de illegale kap van bomen vast te leggen en dit door te geven aan een instantie, zoals IBAMA (The Brazilian Institute of Environment and Renewable Nature Resources). Dit om de monitoring en regulatie van ontbossing bij de kern aan te pakken om hierdoor sneller en beter te kunnen ingrijpen.

Waterzekerheid & Waterveiligheid

De druk op water neemt toe door klimaatverandering, bevolkingsgroei, vervuiling, landbouw en urbanisatie. Tegelijkertijd schuilt het gevaar van een stijgende zeespiegel. Arme, kwetsbare en gemarginaliseerde bevolkingsgroepen worden door deze ontwikkelingen onevenredig hard geraakt en zijn extra kwetsbaar.^[64] In Brazilië zijn vooral het noorden en noordoosten kwetsbaar voor zeespiegelstijgingen. Verwacht wordt dat in de toekomst 265.274 mensen in Brazilië te maken zullen krijgen met de gevolgen van overstromingen.^[65] Klimaatverandering leidt niet alleen tot een verhoogde kans op overstromingen, maar ook tot droogtes. Om deze reden is klimaatsamenwerking tussen Nederland en Brazilië van groot belang voor beide partijen.^[66]

Waterzekerheid & waterveiligheid

Wat is de huidige situatie in Brazilië?

In Brazilië is klimaatverandering vooral zichtbaar in de vorm van overstromingen en droogtes. Met name in de noordwestelijke staten is er sprake van overstromingen.^[67] Niet alleen vormt de zeespiegelstijging een gevaar langs de kuststroken, er is ook sprake van korte en intense regenbuien die steeds lastiger te voorspellen zijn. Kuststeden worden regelmatig geteisterd door noodweer. De aanwezige infrastructuur in het land is hier niet op voorbereid.^[67] Naast schade aan infrastructuur, leiden deze regenbuien soms zelfs tot gewonden en doden. Daarnaast vormt droogte een probleem in Brazilië. Met name de oostelijke staten van het land hebben last van een tekort aan water. Droogte leidt hier tot een lagere gewasopbrengst, hogere kwetsbaarheid voor bosbranden en minder opwekking van elektriciteit door stuwmeren ^[68].

Er zijn enkele oorzaken voor overstromingen en droogte in Brazilië:

- Door ontbossing wordt water minder goed vastgehouden door bomen en wortels. Het gevolg is dat water sneller en in grotere hoeveelheden afspoelt. Hierdoor krijgen rivieren meer water te verwerken waardoor zij sneller uit hun oevers treden. Aan de andere kant zorgt ontbossing er ook voor dat minder water verdampt en in de atmosfeer terechtkomt. Dit leidt tot vermindering van het regenwater waardoor er minder neerslag valt.
- Een zogenaamd ‘La Niña’ evenement kan leiden tot extreme regenbuien en overstromingen, maar ook lange periodes van droogte. De variatie in hoge- en

lagedrukgebieden boven Brazilië beïnvloedt de watertoevoer in Brazilië. De grote verschillen in overschotten en tekorten aan water zijn te zien in bijlage V.

Wat wil Brazilië bereiken?

Brazilië wil verder inzetten op waterveiligheid en zich beter beschermen tegen overstromingen. Het verbeteren van de waterveiligheid voorkomt slachtoffers en maatschappelijke ontwrichting, maar ook schade aan de economie, landschap, natuur en cultuur.^[69] Daarnaast komt waterveiligheid het investeringsklimaat van Brazilië ten goede. Er kan meer worden geïnvesteerd in bijvoorbeeld treinverbindingen en irrigatie- en sanitatie systemen. Dit brengt belangrijke positieve sociaaleconomische veranderingen voor Brazilië met zich mee.^[70]

Daarnaast is een eerlijke verdeling van water een belangrijke voorwaarde voor duurzame groei in Brazilië en wil het land daarmee inzetten op waterzekerheid.^[71] Het land is "waterrijk", maar de watervoorraden zijn ongelijk verdeeld. De stroomgebieden van het Amazoneregenwoud, de Paraná en de São Francisco behoren tot de grootste waterbekkens ter wereld. Echter, andere regio's hebben te kampen met de gevolgen van droogte en waterschaarste.

Waterzekerheid & waterveiligheid

Hoe ziet de samenwerking tussen Nederland en Brazilië er nu uit?

Er zijn al verschillende private en publieke samenwerkingen tussen Nederland en Brazilië op het gebied van waterveiligheid en zekerheid. Hieronder worden twee voorbeelden toegelicht:

- **Workshops Dutch Risk Reduction Team:** Het Nederlandse DRR-Team zet experts in bij het voorkomen of beperken van water gerelateerde rampen wereldwijd. Buitenlandse overheden kunnen via de Nederlandse ambassade een aanvraag doen voor hulp en advies.^[72] In Brazilië heeft het DRR-Team in het verleden hulp geboden bij natuurrampen en workshops georganiseerd over de oorzaak van dambreuken en het nemen van maatregelen.
- **Watermanagement projecten Nederlandse adviesbureaus:** Het Nederlandse ingenieurs- en adviesbureau Arcadis heeft in Brazilië een project gedaan op het gebied van watermanagement, het 'Adutora do Agreste'-project. Dit project was één van de grootste geïntegreerde waterprojecten ter wereld en heeft 68 steden en 80 dorpen van water voorzien die liggen in een van de dichtstbevolkte en droogste streken ter wereld. Daarnaast is de Braziliaanse tak van Arcadis, Arcadis-Logos, betrokken geweest bij het 'São Fransisco River Integration'-project. In dit project werd ingezet op waterverdeling van rivierwater naar Pernambuco om droogte tegen te gaan.^[73]

Plan van aanpak: Waar ligt het onbenut potentieel?

Brazilië kampt met zowel problemen op het gebied van waterzekerheid als waterveiligheid. Veel van deze problemen zijn terug te voeren op het gebrek aan managementervaring en gebrek aan een integrale aanpak van complexe waterbouwkundige projecten. Het gebruik van onbetrouwbare gegevens, de onjuiste interpretatie van data en de gebrekkige vertaling van ontwerp naar uitvoering zijn zwakke punten.^[74]

Het betrekken van inheemse bevolkingsgroepen is van belang voor het in acht nemen van de lokale context, zodat passende oplossingen kunnen worden bedacht die lokaal treffend zijn. Daarnaast kan ook worden gekeken naar het juridisch verlenen van rechten aan waterlichamen, zoals in Nieuw-Zeeland, Colombia en India al eerder is gedaan.^[75]

De waterveiligheids- en zekerheidsproblemen bieden aan de ene kant veel kansen voor inbreng van Nederlandse expertise. Nederland heeft op het gebied van water veel experts die een bijdrage kunnen leveren aan projecten. Daarnaast heeft Nederland in haar Internationale Klimaatstrategie ook het belang van het betrekken van inheemse bevolkingsgroepen benadrukt.

Aan de andere kant wordt ook Nederland soms geteisterd door heftige overstromingen zoals in Limburg. De kennis van Brazilië op het gebied van overstromingen is daarbij van belang. Vanwege dit wederzijdse belang is het belangrijk om de juiste Nederlandse en Braziliaanse organisaties en personen met elkaar in contact te brengen om kennis uit te wisselen en samenwerkingen op gang te brengen.

Waterzekerheid & waterveiligheid

Advies 1: Uitbreiden van 'best practices' naar Brazilië

1. Uitbreiden van succesvolle samenwerkingen tussen Nederland en andere Zuid-Amerikaanse landen naar Brazilië door het leggen van contacten tussen Nederlandse (gesubsidieerde) programma's en projecten op het gebied van waterbeheer in Brazilië.

Nederland heeft al verschillende succesvolle samenwerkingen in andere Zuid-Amerikaanse landen op het gebied van waterveiligheid- en zekerheid. Deze programma's zouden ook geïmplementeerd kunnen worden in Brazilië. Hieronder worden een aantal voorbeelden toegelicht:

- **Water as Leverage:** Het programma Water as Leverage bevordert duurzame economische ontwikkeling van stedelijke gebieden door uitdagingen op het terrein van waterbeheer te benutten. Door het uitschrijven van vragen daagt Water as Leverage het bedrijfsleven uit om integrale en innovatieve oplossingen te bedenken voor met name overstromingsproblematiek. Er zijn al projecten uitgevoerd in India, Bangladesh en Indonesië en in 2023 start een project in Colombia. De ambassade moet de juiste partijen met elkaar in contact brengen om mogelijke kansen te benutten voor projecten in Brazilië.
- **WaterWorX:** WaterWorX is een samenwerkingsverband van Nederlandse drinkwaterbedrijven om toegang tot duurzame waterdiensten voor 10 miljoen mensen tussen 2017 en 2030 te vergroten. Om dit te behalen zijn samenwerkingen cruciaal. Door samen te werken in zogenaamde Water Operator Partnerships (WOPs) kunnen drinkwaterbedrijven de operationele, onderhouds-, financiële en administratieve processen verbeteren. Op dit moment zijn

er echter nog geen WOPs opgezet in Brazilië. Dit programma is vooral gericht op waterzekerheid en gebieden met veel droogte en zou uitkomst kunnen bieden voor de oostelijke staten.

- **Blue Deal:** Het Blue Deal programma is het internationale programma van de 21 Nederlandse waterschappen in samenwerking met het ministerie van Buitenlandse Zaken en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Het doel is om wereldwijd 20 miljoen mensen toegang te geven tot voldoende, schoon en veilig drinkwater in 2030. De Nederlandse waterschappen halen naast het delen van de eigen kennis, ook kennis op uit de partnerschappen op het gebied van overstromingsproblematiek en droogte. Het Blue Deal programma is al actief in Azië, Afrika, Europa en Zuid-Amerika, maar er is nog geen waterschap actief in Brazilië.^[76]

- **Opzetten van een 'Braziliaans Deltaprogramma'** Het idee is om een Braziliaans Deltaprogramma op te zetten, vergelijkbaar met het Nederlandse Deltaprogramma. Het programma wordt geleid door een deltagcommissaris ondersteund door inhoudelijke experts. Primair beschermt het nationaal Deltaprogramma Nederland tegen hoogwater en overstromingen. Daarnaast zorgt het voor voldoende zoetwater en draagt het bij aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van ons land. Het programma is gericht op Nederland, maar het bestaan en succes van het programma laat de Nederlandse expertise zien op het gebied van watermanagement en een mogelijke kans voor Brazilië om een soortgelijk programma op te zetten.^[77]

Waterzekerheid & waterveiligheid

Advies 2: Kennisuitwisseling door evenementen, workshops en samenwerking

- **Uitwisselen van kennis op het gebied van waterveiligheid- en zekerheid tussen Nederland en Brazilië tijdens de Amsterdam International Water Week 2023**

De Amsterdam International Water Week 2023 vindt dit jaar plaats van 6 tot 9 november. Dit evenement biedt een podium voor zowel Nederlandse als Braziliaanse waterexperts voor het uitwisselen van kennis. De ambassade kan relevante partijen bij elkaar brengen tijdens dit evenement.

- **Organiseren van workshops in zowel Brazilië als Nederland met betrekking tot kennisuitwisseling over waterveiligheid- en zekerheid.**

De ambassade kan workshops organiseren waarbij Nederlandse en Braziliaanse partijen zijn betrokken. Dit zou ook al op kleine schaal kunnen plaatsvinden. Dit zou een mogelijk begin kunnen zijn voor verdere samenwerking en projecten in de toekomst. Belangrijk hierbij is dat workshops plaatsvinden met verschillende partijen die belangrijk zijn voor het waterbeheer in Brazilië en het besef dat het resultaat van deze samenwerking zich niet direct zal uitbetalen op de korte termijn. Het eerder genoemde DRR-Team zet experts in bij het voorkomen of beperken van water-gerelateerde rampen wereldwijd en is een interessante organisatie voor kennisuitwisseling tussen Nederland en Brazilië. Ook is er veel kennis aanwezig bij adviesbureaus en waterschappen.

- **Opzetten van een samenwerking tussen de Nederlandse en Braziliaanse ruimtevaart agentschappen (Netherlands Space Office en Brazilian Space Agency)**

Een samenwerking tussen de Nederlandse en Braziliaanse ruimtevaartagentschappen zou meer inzicht kunnen geven over beschikbare data gerelateerd aan waterbeheer. De Netherlands Space Office werkt met satellieten en het ophalen van data. Op die manier worden inzichten verkregen van bijvoorbeeld ontbossing wat kansen biedt voor betere monitoring, maar dit biedt ook kansen voor het in kaart brengen van zeespiegelstijging, wateroverlast, droogte en andere gevolgen van klimaatverandering. Bij het verkrijgen van inzichten kan ook gebruik worden gemaakt van (flood) early warning systems of multi-hazard risk analysis, waarvan veel kennis aanwezig is bij Nederlandse ingenieursbureaus en onderzoeksinstituten als Deltares en TNO. Hier liggen ook kansen voor samenwerkingen op projectbasis.

Advies 3: Nationale Adaptatie Plannen

- **Bieden van steun bij het opstellen en uitvoeren van Nationale Adaptatie Plannen.**

De Nederlandse Ambassade moet extra inzetten op het aanjagen van de uitvoeringsagenda op water en klimaat, onder meer via de Nationale Adaptatie Plannen (NAPs). Dit kan door het bieden van Nederlandse (financiële) steun aan Brazilië bij het opstellen en uitvoeren van NAP's.^[78]

Een lijst van relevante organisaties die benaderd kunnen worden door de Nederlandse ambassade is te vinden in bijlage IV.

Energietransitie

Brazilië is belangrijk voor Nederland in de energietransitie door het potentieel dat het land heeft om duurzame energievormen te creëren. Brazilië heeft de middelen om op grote schaal zonne- en windenergie op te wekken en groene waterstof te produceren. Gelet op de omvang van Brazilië, ligt de focus voor dit deel van het rapport op drie deelstaten waar voor het Nederlandse bedrijfsleven nog veel kansen liggen. Dit is Ceará voor groene waterstof, Rio Grande do Sul voor zonne-energie en Santa Catarina voor windenergie. Wederzijds zijn er ook veel kansen voor het Braziliaanse bedrijfsleven in Nederland. Door samen te werken en te communiceren, kunnen beide landen profiteren van de situatie en een positieve relatie opbouwen.

Energietransitie

Wat is de huidige situatie in Brazilië?

De energietransitie in Brazilië heeft potentieel om te versnellen. Momenteel is het nog steeds gedeeltelijk afhankelijk van fossiele brandstoffen.^[79] Het huidige overheidsbeleid is gericht op het verhogen van het gebruik van hernieuwbare energiebronnen, het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en het bevorderen van energie-efficiëntie. Het beleid en de acties van de Braziliaanse regering in de afgelopen jaren zijn echter onderwerp van discussie en kritiek geweest. Sommige belanghebbenden beweren dat de regering niet genoeg doet om een duurzaam en koolstofarm energiesysteem te promoten. Toch worden er ook al veel acties ondernomen op het gebied van duurzame energie. Hieronder staan een aantal voorbeelden toegelicht:

- *Groene waterstof in Ceará:* Brazilië en de haven van Rotterdam hebben de mogelijkheden van waterstof als schone energiebron onderzocht.^[80] De haven investeert in waterstof-infrastructuur en onderzoekt het gebruik van waterstof als brandstof voor schepen. Brazilië en de haven van Rotterdam zien het potentieel van waterstof als schone energiebron en onderzoeken het gebruik ervan in verschillende sectoren. In bijlage VI staan enkele ontwikkelingen met betrekking tot waterstof-energie in Brazilië.
- *Zonne-energie in Rio Grande do Sul:* Ondanks dat het opwekken van zonne-energie momenteel in ontwikkeling is in Brazilië, biedt het land een enorm potentieel voor de sector. Om optimaal te profiteren van dit potentieel heeft de overheid van de deelstaat Rio Grande do Sul beleid ontwikkeld voor het opwekken van zonne-energie.^[81] Dit beleid behoort tot de beste van het land door haar toegankelijkheid en gunstige voorwaarden voor investeerders.

De industrie in de deelstaat en vooraanstaande kennisinstellingen bieden Rio Grande do Sul de kans om betrouwbare partners te zoeken voor het plaatsen van zonnepanelen.

- *Windenergie in Santa Catarina:* Windenergie wordt steeds goedkoper als gevolg van technologische ontwikkelingen.^[82] In Brazilië zijn verschillende beleidsmaatregelen en stimulansen ingevoerd om de ontwikkeling van windenergie te bevorderen. Santa Catarina wordt misschien een van de groeipolen van de sector, mede door haar gunstige locatie voor offshore windenergie. Het is nu al de thuisbasis van enkele van de grootste windparken van het land. De windenergie sector focust zich in combinatie met Nederland vooral op offshore-energie gezien de lokale regelgeving en de specifieke offshore expertise van Nederlandse bedrijven.

In bijlage VII zijn andere beleidsmaatregelen en -initiatieven met betrekking tot de energietransitie in Brazilië te vinden.

Wat wil Brazilië bereiken?

Om de energietransitie in Brazilië te versnellen, heeft de Braziliaanse overheid verschillende maatregelen genomen om de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen te bevorderen. Een voorbeeld hiervan zijn de Energy Efficiency (EE) incentives die gericht zijn op het verminderen van de energieconsumptie door het verbeteren van de energie-efficiëntie. Daarbij biedt de Braziliaanse ontwikkelingsbank BNDES de meerderheid van de financiering aan voor hernieuwbare energieprojecten die minimale niveaus van lokale impact realiseren.^[83] Dit voorbeeld illustreert de ambities en het bewustzijn van Brazilië. De regering is gefocust op het verder brengen van de energietransitie en het diversifiëren in het gebruik van energiebronnen. Een belangrijke indicator hiervan is het contact dat de regering van Lula opzoekt met de internationale gemeenschap.^[84]

Energietransitie

Hoe ziet de samenwerking tussen Brazilië en Nederland er nu uit?

De samenwerking tussen Nederland en Brazilië richt zich momenteel op het benutten van de potentie van Brazilië met behulp van Nederlandse kennis en expertise.

Een aantal geslaagde projecten zijn:

- De samenwerking van de Nederlandse Waterstof en Brandstof Associatie en het Netherlands Energy Technology platform. Dit platform is een initiatief van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland en diplomatieke netwerken in Brazilië. Via het platform hebben vele Nederlandse bedrijven de mogelijkheid om hun technologie en kennis te promoten en kunnen Braziliaanse bedrijven hierop inspelen.^[85]
- De nauwe samenwerking tussen de Technische Universiteit Delft en The State University of Campinas. Door middel van een duaal PhD programma wordt veel kennis uitgewisseld.^[86]
- In februari 2023 is een samenwerkingsovereenkomst getekend tussen Nederlandse (Trans Hydrogen Alliance) en Braziliaanse private partners (Casa dos Ventos en Comerc Energia) die groene waterstof willen produceren in Noordoost Brazilië voor export naar Europa. Het consortium laat zien welke kansen er liggen in verdere samenwerking.

Plan van aanpak: waar ligt het onbenutte potentieel?

Het onbenut potentieel in de samenwerking tussen Brazilië en Nederland ligt in twee thema's: hernieuwbare energie en waterstof.

- **Hernieuwbare energie:** Brazilië heeft een groot potentieel voor hernieuwbare energie ter wereld, vooral op het gebied van zonne-energie en windenergie. Dit komt voornamelijk door drie factoren. Ten eerste heeft Brazilië een uitgestrekt grondgebied en een lange kustlijn. Ten tweede heeft de Braziliaanse overheid de afgelopen jaren verschillende stimuleringsmaatregelen genomen om de ontwikkeling van deze sector te bevorderen. Ten derde is er een enorm groeiende vraag naar energie in Brazilië. Nederland is een leider in offshore windenergie en heeft uitgebreide kennis op het gebied van energieopslag en distributie. Door samen te werken op het gebied van hernieuwbare energie kunnen beide landen profiteren en kunnen ze gezamenlijk projecten opzetten die bijdragen aan een duurzame toekomst.
- **Waterstof:** Waterstof wordt gezien als een belangrijke schone brandstof van de toekomst en Nederland is een van de landen die een voortrekkersrol speelt in de ontwikkeling van de waterstofeconomie. Brazilië heeft een aanzienlijke potentie op het gebied van waterstof, vooral vanwege de mogelijkheid om het te produceren uit suikerriet en andere biomassa. Door samen te werken kunnen beide landen gezamenlijk de ontwikkeling van de waterstofeconomie bevorderen en innovatieve projecten opzetten.^[87]

Advies 1: Groene waterstof in Ceará - Opvullen kennishiaat van de groene waterstof sector

Periodiek organiseren van ronde tafels voor zowel publieke als private partijen om zo het kennishiaat op te vullen dat nu nog aanwezig is binnen de groene waterstof sector.

Energietransitie

Ondanks het belang van de groene waterstofsector in Brazilië, zijn er nog problemen met verduidelijken hoe en waar groene waterstof geproduceerd gaat worden. Gezien het feit dat de groene waterstof sector nog volop in ontwikkeling is, is een gebrek aan concrete antwoorden onoverkomelijk. Dit biedt voor het Nederlandse bedrijfsleven volop kansen. Nederlandse bedrijven kunnen expertise en kennis faciliteren om Braziliaanse bedrijven verder te brengen in de ontwikkeling. De ambassade zou hier een rol in kunnen spelen door bijvoorbeeld periodiek een ronde tafel te organiseren waarbij alle belangrijke stakeholders en kennisinstellingen uit Nederland en Brazilië samenkomen. Deze ronde tafels kunnen, naast het identificeren van de kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven, ook duidelijkheid scheppen over waar de vragen aan de Braziliaanse kant liggen. Dit ten behoeve van een relatie waarin wederkerigheid en inclusiviteit gewaarborgd zijn.

Advies 2: Zonne-energie in Rio Grande do Sul - Technologie en innovatie

Inzetten van Nederlandse expertise op het gebied van technologie en innovatie om Brazilië te helpen zijn eigen zonne-energie-industrie te ontwikkelen. Ook kan Brazilië Nederland helpen met de productie van zonnepanelen om onafhankelijker te kunnen worden.^[88] De rol van de ambassade is hierin het bij elkaar brengen van relevante partijen.

Nederland is de thuisbasis van verschillende toonaangevende bedrijven en onderzoeksinstituten die gespecialiseerd zijn in technologie en innovatie op het gebied van zonne-energie. Een aantal Nederlandse bedrijven heeft innovatieve zonnepaneel-technologieën ontwikkeld die mogelijk in Brazilië kunnen worden ingezet. Nederland kan Brazilië expertise bieden, en Brazilië kan Nederland van zonnepanelen voorzien.

Door de samenwerking tussen Brazilië en Nederland op dit gebied kan Brazilië haar eigen zonnepanelen-industrie ontwikkelen en minder afhankelijk worden van de import van zonnepanelen uit China. Dit kan leiden tot een versterking van de economische en energiezekerheid van Brazilië op de lange termijn. In bijlage VIII staan enkele relevante Nederlandse en Braziliaanse partijen.

Advies 3: Windenergie in Santa Catarina - Samenwerking verdiepen met Convenant Holland Home Wind Energy

Promoten van het Convenant Holland Home of Wind Energy (HHWE) in Brazilië, waardoor er meer samenwerking kan ontstaan tussen Nederlandse en Braziliaanse partijen op het gebied van offshore windenergie. Dit kan leiden tot meer duurzame ontwikkeling en een boost voor de Nederlandse offshore windsector.

De Nederlandse ambassade kan het Convenant Holland Home of Wind Energy (HHWE) verder organiseren in Brazilië. Het Convenant Wind op Zee is er een samenwerking met Nederlandse en buitenlandse partijen en verwezenlijkt de duurzame plannen van de overheid. Dit convenant kan activiteiten initiëren zoals beurzen en samenwerkingsprojecten tussen kennisinstellingen en overheden. Hiermee ontstaat het voordeel van een platform, waar partijen van beide kanten samenkomen. De rol van de ambassade kan hierin bijvoorbeeld zijn de agenda van HHWE te delen via haar eigen sociale media kanalen, het organiseren van evenementen en bijeenkomsten om de samenwerking tussen Nederlandse en Braziliaanse partijen te bevorderen, en door potentiële partners te benaderen om deel te nemen aan het convenant. Of door het gezamenlijk organiseren van een competitie waarbij start-ups en ondernemers uit beide landen hun innovatieve ideeën voor windenergie kunnen presenteren, waarbij de beste ideeën worden beloond met financiering of ondersteuning vanuit het convenant.

Beeldvorming

Het negatieve beeld dat in Nederland over Brazilië heerst, zit diepere samenwerking tussen beide landen in de weg. Hoewel de ontbossings- en armoedeproblematiek inderdaad aanwezig is, kent Brazilië ook hele andere facetten die bij kunnen dragen aan een genuanceerdere blik op het land. Het is daarom belangrijk om de Nederlandse samenleving bekend te laten worden met de diversiteit en complexiteit van het land. Dit hoofdstuk buigt zich hierover.

Beeldvorming

Wat is de huidige situatie?

Op het moment is het beeld van Brazilië in de Nederlandse samenleving vrij negatief. De diepste indrukken gaan al snel over ontbossing, criminaliteit, ingewikkelde belastingregels en de populistische politiek. In de Nederlandse politiek wordt om die reden de deur al snel dicht gedaan wanneer er over samenwerking met Brazilië wordt gesproken. In de private sector worden er op grote schaal zaken gedaan met Brazilië, maar ook hier worden moeilijkheden omtrent de regelgeving als lastig ervaren.

Wat wil Brazilië bereiken?

Brazilië wil graag dat Nederlanders een diverser beeld van het land krijgen dat niet alleen is gefocust op de problematiek die steeds in de media terugkomt. Het land wil de wereld graag laten zien wat ze te bieden hebben en wil, sinds het aantreden van Lula, laten zien dat ze open staan voor samenwerking op het gebied van klimaat en mensenrechten.

Plan van aanpak: Waar ligt het onbenut potentieel?

Het doel van de volgende adviezen is om het Nederlandse publiek bekend te laten worden met de diversiteit van Brazilië.

Advies 1: Culturele kennismaking

Stimuleren van Nederlandse kennismaking met de diversiteit van Brazilië door middel van culturele uitwisseling.

Om Nederlandse burgers en politiek op een andere manier kennis te laten maken met de Braziliaanse cultuur, lichten wij twee opties toe:

- *Publieke Culinaire Diplomatie:*

Gastrodiplomacy kan een oplossing bieden om de Nederlandse bevolking bewust te laten worden van deze diversiteit.^[89]

Brazilianen kunnen worden aangemoedigd om Nederland kennis te laten maken met de veelzijdigheid van de Braziliaanse keuken. De diversiteit in de keuken kan als representatie van de diverse bevolking worden gezien. De eetcultuur wordt dan gebruikt om een brug te slaan en intercultureel begrip te creëren. De ambassade kan hierin aansturen op Braziliaanse ondernemers die iets willen beginnen in Nederland. Hierbij kan gedacht worden aan een restaurant, foodtruck, of deelname aan tijdelijke evenementen. Door te kijken naar hoe de huidige Braziliaanse ondernemers hun weg vinden in Nederland kan advies aan de nieuwe lichter worden gegeven.

- *Latin American Film Festival:*

Door samenwerking tussen Nederland en Brazilië kan het Latin American Film Festival een nieuw leven ingeblazen worden. Vanaf 2005 tot en met 2013 is ieder jaar het Latin American Film Festival in Utrecht gehouden. Helaas is dit ten einde gekomen door een financieringstekort. Bedrijven die belang hebben bij een goed imago kunnen worden aangespoord om een nieuwe editie te sponsoren. De ambassade kan hierbij benadrukken dat de bedrijven dan ook gelinkt worden aan een diverser beeld van Brazilië. Het festival kan zich beperken tot een bepaalde stad, maar er kan ook over worden nagedacht het festival een themaweek op de publieke omroep te geven. Hierbij kunnen relevante films op de publieke omroep worden uitgezonden die een divers beeld van Brazilië laten zien. Dit gebeurt ook al met IDFA films op NPO 2Doc.

Hiernaast zou de ambassade geïnteresseerden kunnen stimuleren om een documentaireserie over de diversiteit van Brazilië te maken. Hierbij kan gedacht worden aan VPRO series als *Onze Man in Teheran*, *De Bergen Achter Sotsji*, *Langs de Oever van de Yangtze*, etc. Een terugkerende factor is dat de presentatoren, vaak oud-verslaggevers, een diverser beeld van een land aan het publiek willen laten zien.

Beeldvorming

Advies 2: Uitwisseling van studenten

Inzetten op het vergroten van het aantal Nederlandse en Braziliaanse studenten dat op uitwisseling gaat in de landen. Hierbij wordt zowel gestuurd op de uitwisseling zelf als op het mitigeren van de taalbarrière die Nederlandse jongeren in Brazilië kunnen ervaren

Het doel van de volgende adviezen is om de affiniteit met Brazilië onder Nederlandse jongeren te verhogen.

- *Stageplekken:* De pool aan jong talent die later veelal in hoge functies van organisaties of politieke organen beslissingen mag maken heeft op het moment geen nauwe band met Brazilië. Dit gebrek aan affiniteit kan zorgen voor een extra toekomstige uitdaging in de vervulling van het bilaterale samenwerkingspotentieel. Om deze jongeren een band te laten creëren met Brazilië kunnen stages een effectieve uitkomst bieden. De ambassade kan hierbij contacten gebruiken om stageplekken te creëren. Binnen internationale organisaties wordt vaak Engels gesproken. Voor onderzoeksstages kan EURAXESS van pas komen.^[90]
- *Working Holiday:* Nederland kan een Working Holiday verdrag laten sluiten met Brazilië. Niet iedereen in Nederland krijgt de kans om via de studie of werk voor een langere periode naar Brazilië te gaan. Echter, deze groep mensen maakt wel deel uit van onze democratische samenleving en beïnvloedt het algemeen beeld over het land. Een Working Holiday verdrag kan een uitkomst bieden om een grote groep Nederlanders kennis te laten maken met Brazilië. Het doel van een Working Holiday is vooral de kennismaking met de samenleving en cultuur van een land.^{[91],[92]} Nu heeft Nederland geen Working Holiday verdrag met Brazilië. Beide landen hebben wel overeenkomsten met andere landen. Hier ligt dus potentieel.
- *Cursussen Portugese taal:* Stages en uitwisselingen worden bemoeilijkt door de taalbarrière tussen Nederland en Brazilië. In internationale bedrijven in Brazilië wordt vaak wel Engels gesproken, maar in het dagelijks leven is dit zeker niet voldoende. Een taalcursus op beginnersniveau kan al erg helpen met het voeren van de eerste gesprekken.

Gelukkig zijn er veel taalcursussen voor studenten beschikbaar, zoals bij UvA Talen, maar zijn ze vaak erg prijzig.^[93] De ambassade zou om die reden een privaot gefinancierd beurspotje kunnen maken voor studenten die geïnteresseerd zijn in Portugese taalcursussen. Door hier een competitie van te maken wordt uiteindelijk een groepje studenten aangetrokken die het grootste potentieel heeft om op de lange termijn van betekenis te kunnen zijn voor de sponsorende bedrijven. Deze studenten kunnen bijvoorbeeld op basis van motivatiebrieven worden geselecteerd. Daarnaast heeft het ook een positief effect op het imago van de bedrijven.

Advies 3: Uitwisseling Tweede Kamercommissie

Actief inzetten op een bezoek van de Tweede Kamercommissie BHOS om de politiek ook een diverser beeld van Brazilië te laten zien.

In het verleden heeft Brazilië al een keer op de shortlist gestaan voor een buitenlandtrip van de Tweede Kamercommissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Dit heeft toen geen doorgang gevonden. Het is zeker de moeite waard om de commissie opnieuw uit te nodigen. Met voorgaande bezoeken, zoals die in China, is gebleken dat het karakter van het debat in de Kamer kan veranderen na een bezoek. Wij stellen voor om de volgende onderwerpen aan bod te laten komen:

- De commissie kennis laten maken met de diversiteit die het land te bieden heeft op sociaal, economisch, milieu, en cultureel vlak.
- De commissie kennis laten maken met de deelstaatoverheden. Door banden met deelstaatoverheden aan te gaan, worden duurzame relaties gewaarborgd die niet onder druk komen te staan als er een nationale regeringswissel plaatsvindt.
- De commissie kennis laten maken met publieke en private organisaties van verschillende grootte. Hierbij kan worden gedacht aan grote landbouwbedrijven, maar ook kleine boeren die aan kunnen geven wat hun belangen zijn.

Conclusie

In september 2022 hebben wij van de Nederlandse ambassade in Brazilië de vraag gekregen ons te buigen over onbenut potentieel betreffende klimaatsamenwerking tussen Nederland en Brazilië. Wij hebben ons gebogen over de volgende vragen:

1. In hoeverre en waar ligt onbenut potentieel voor Nederlandse organisaties om constructieve samenwerking op het gebied van klimaat aan te gaan met Braziliaanse organisaties?
2. Welke rol kan de Nederlandse ambassade in Brazilië hierbij spelen?
3. Hoe kan de communicatie tussen organisaties effectief op gang worden gebracht met het oog op beeldvorming rondom Brazilië in Nederland/Europa?

Onze adviezen vormen concrete antwoorden op deze vragen. De rol van de ambassade hierin is voornamelijk om te acteren als verbindende factor.

Wij hebben het onbenut potentieel in de samenwerking tussen Brazilië en Nederland geïdentificeerd door de huidige (klimaat)samenwerking te analyseren. Hierbij hebben wij gefocust op Nederlandse en Braziliaanse organisaties die actief zijn in de agrarische, bos-, water- en energiesector. Deze vier sectoren vormen de kaders waarbinnen de bilaterale relatie tussen Nederland en Brazilië geoptimaliseerd kan worden.

Ons onderzoek wees uit dat er momenteel al een sterk en omvangrijk netwerk van samenwerkingsverbanden is tussen Nederlandse en Braziliaanse organisaties in de vier sectoren. Daarom zijn wij van mening dat het onbenut potentieel primair ligt in het verdiepen en

verbreden van de huidige partnerschappen, ook kunnen deze worden uitgebreid. In deze samenwerking is veel sectorspecifieke kennis beschikbaar die voor beide landen van belang is. Dit biedt de mogelijkheid voor het opbouwen van een wederkerige relatie waarin beide landen als gelijkwaardige partners opgaan.

De huidige geopolitieke situatie noopt tot herbezinning van het Nederlandse buitenlandsbeleid richting Latijns-Amerika. Het roept op tot het afbouwen van strategische afhankelijkheden als het gaat om grondstoffen, energie en voedsel. Wij zien in Brazilië een goede samenwerkingspartner om gezamenlijk deze doelstelling te behalen. Voor zowel Nederland als Brazilië wordt het optimale potentieel in de huidige samenwerking niet benut. Dit is zonde met de kansen die beide landen bieden. In ons advies geven wij opties om meer gebruik te maken van dit onbenutte potentieel. Hierbij is het van belang om ook te investeren in de onderlinge relatie. Gedurende de afgelopen jaren is Brazilië naar de achtergrond van het Nederlandse buitenlandsbeleid geraakt. Onze adviezen komen enkel tot hun recht als ook Brazilië weer een prominente plek krijgt in het beleid.

Referentielijst

- [1] Lee, H., & et al. (2023). *SYNTHESIS REPORT OF THE IPCC SIXTH ASSESSMENT REPORT (AR6)*. IPCC.
- [2] International Trade Center. (2023). List of importing markets for a product exported by Brazil in 2021. https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_Map.aspx?nvpm=1%7c076%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c3
- [3] Azevedo, T., Rosa, M. R., Shimbo, J. Z., Gonzales de Oliveira, M., Valdiones, A. P., Del Lama, C., & Teixeira, L. M. S. (2020). *RAD 2021: RELATÓRIO ANUAL DO DESMATAMENTO NO BRASIL*. In MAPBIOMAS Alerta.
- [4] *Amazone gebied dieren | WWF | Grootste regenwoud: kom in actie. (z.d.-b)*. WWF.nl.
- [5] van Raaij, B. (2018, 11 december). *Bezorgd, maar strijdbaar, zo spreken deze Brazilianen over het beschermen van de Amazone*. De Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/bezorgd-maar-strijdbaar-zo-spreken-deze-brazilianen-over-het-beschermen-van-de-amazone~b4f88639/>
- [6] Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2005). *Brazilië: de nieuwe agrarische supermacht*. Internationale zaken. <https://edepot.wur.nl/30717>
- [7] Mies Bombardi, L. (2022). *Brazil: more cultivation, more pesticides, more exports*. Geraadpleegd op 2 april 2023, van <https://eu.boell.org/en/PesticideAtlas-Brazil>
- [8] Brazilianfarmers. (2018). *Our sustainable low-carbon farming*. Brazilianfarmers. Geraadpleegd op 21 april 2023, van https://brazilianfarmers.com/news/made-in-brazil/environmentally-friendly-low-carbon-farming/#_ftn10
- [9] Corcoran, J., Hughes, O., Keegan, D., et al. (2012). *Association of smallholder agroforestry producers reca project - Brazil. Equator initiative*. Geraadpleegd op 18 maart 2023, van https://www.equatorinitiative.org/wp-content/uploads/2017/05/case_1348150390_EN.pdf
- [10] CIFOR. (2023). *Brazil*. Geraadpleegd op 4 februari 2023, van <https://www.cifor-icraf.org/locations/latin-america/brazil/>
- [11] Bouter, S. (2019). *Schade landbouwbeleid bolsonaro 'nu al onomkeerbaar'*. NRC. Geraadpleegd op 20 december 2023, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/05/03/bolsonaros-toxische-landbouwbeleid-a3959016>
- [12] Rodrigues, M. (2023). *Will Brazil's President Lula keep his climate promises?*. Nature. Geraadpleegd op 25 januari 2023, van <https://www.nature.com/articles/d41586-023-00011-6>
- [13] Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2020). *Brazilië, Groene Obligaties voor duurzame landbouw*. Agroberichten buitenland. Geraadpleegd op 5 maart 2023, van <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2020/07/09/brazilie---groene-obligaties-voor-duurzame-landbouw>
- [14] Ministry of Agriculture, Livestock and Food Supply & Pátria amada Brasil. (2020). *Bio Insumos*. Geraadpleegd op 19 maart 2023, van <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/inovacao/bioinsumos/material-para-imprensa/en/national-program-for-biobased-agricultural-inputs-technical-note.pdf>
- [15] Ministério da Agricultura e Pecuária. (2022). *Plano Safra 2022/2023*. Geraadpleegd op 19 maart 2023, van <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/politica-agricola/plano-safra/2022-2023>
- [16] Carbon trust. (n.a.). *Greening Agri-Finance in Brazil through low-carbon and inclusive interventions via Plano Safra*. UKpact. Geraadpleegd op 15 februari 2023, van <https://www.ukpact.co.uk/case-studies/making-brazil-agri-finance-greener>

Referentielijst

- [17] International Trade Center. (2023). *List of importing markets for a product exported by Brazil in 2021*. Geraadpleegd op 8 januari, van https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_Map.aspx?nvpm=1%7c076%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c3
- [18] Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit. (2016). *Biobased economie hoog op de agenda Brazilië*. Geraadpleegd op 21 november 2022, van <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/specials/innovatie/brazilië>
- [19] Jagat, K. (2022). *Biopesticide Registrations have skyrocketed in Brazil. Here's Why*. Agribusiness Global. Geraadpleegd op 13 december 2022, van <https://www.agribusinessglobal.com/biopesticides/biopesticide-registrations-have-skyrocketed-in-brazil-heres-why/>
- [20] Kohl, J. (n.a.) *Biologische bestrijding*. Wageningen University and research. Geraadpleegd op 4 april 2023, van </Onderzoeksinstituten/plant-research/Biointeracties-Plantgezondheid/Ziekten-en-plagen-in-gewassen/Biologische-bestrijding.htm>
- [21] Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS]. (2022). *Biologische bestrijding op 95 procent areaal glastuinbouwgewassen*. Geraadpleegd op 28 maart 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/29/biologische-bestrijding-op-95-procent-areaal-glastuinbouwgewassen>
- [22] Knuivers, M. (2014). *Nederland koploper precisielandbouw*. Boerderij. Geraadpleegd op 29 februari 2023, van <https://www.boerderij.nl/nederland-koploper-precisielandbouw>
- [23] Kempenaar, C. (n.a.) *Dossier Precisielandbouw*. Wageningen University and Research. Geraadpleegd op 4 april 2023, van <https://www.wur.nl/nl/Dossiers/dossier/dossier-precisielandbouw.htm>
- [24] Heimovaara, S. (2021). *Collaboration between Wageningen University & Research and Brazil*, Wageningen University and Research. Geraadpleegd op 18 februari 2023, van [https://www.wur.nl/en/research-results/research-programmes/international-programmes/latin-america-and-caribbean/brazil-1.htm#:~:text=The%20current%20research%20and%20other,in%20agriculture%20\(precision%20agriculture\)](https://www.wur.nl/en/research-results/research-programmes/international-programmes/latin-america-and-caribbean/brazil-1.htm#:~:text=The%20current%20research%20and%20other,in%20agriculture%20(precision%20agriculture)).
- [25] Agroforestry Nederland. (n.d.). *Agroforestry*. Geraadpleegd op 19 april 2023, van <https://www.agro-forestry.nl/>; Smit, B. (2022). *Verdien- en ontwikkelmodellen naar regeneratieve landbouw*, Wageningen research university. Geraadpleegd op 30 november 2023, van <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksprojecten-lnv/soorten-onderzoek/kennisonline/verdien-en-ontwikkelmodellen-naar-regeneratieve-landbouw.htm#:~:text=Regeneratieve%20landbouw%20gaat%20over%20de,inkomen%20bieden%20aan%20de%20boer>.
- [26] Lonova, A. (2022). *In Brazil's agricultural heartland, rivers run dry as mono-cultures advance*. Mongabay. Geraadpleegd op 5 april 2023, van <https://news.mongabay.com/2022/12/in-brazils-agricultural-heartland-rivers-run-dry-as-monoculture-advances/#:~:text=The%20Paran%C3%A1%20River%20Basin%20has,across%20Brazil%2C%20Argentina%20and%20Paraguay>.
- [27] Asher, C. (2022). *Brazil's agroforestry farmers report many benefits, but challenges remain*. Mongabay. Geraadpleegd op 5 april 2023, van <https://news.mongabay.com/2022/03/brazils-agroforestry-farmers-report-many-benefits-but-challenges-remain/>
- [28] Schults, R., Verschuren, L., Hollander, V., Hunink, J., Contreras, S., et al. (n.a.). *Waterproductiviteit en irrigatie - Uitdagingen*. Future Water. Geraadpleegd op 1 maart 2023, van <https://www.futurewater.nl/expertise-nl/waterproductiviteit-irrigatie/>

Referentielijst

- [29] Spring, J. (2021, 25 januari). *Brazil proposes cuts to 2021 budget for environmental protection as deforestation spikes*. U.S. <https://www.reuters.com/article/us-brazil-environment-idUSKBN29U26S>; Roy, D. (2023, 10 februari). *Can Amazon Countries Save the Rain Forest?* Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/background/can-amazon-countries-save-rain-forest#chapter-title-0-1>; Farand, C. (2019, 6 augustus). *Bolsonaro under fire for deforestation denial, after sacking space agency chief*. Climate Home News. <https://www.climatechangenews.com/2019/08/05/bolsonaro-fire-deforestation-denial-sacking-space-agency-chief/>
- [30] De Volkskrant. (2021, 19 november). *Ontbossing Amazone naar record in 15 jaar, Braziliaanse regering hield cijfers geheim tijdens klimaattop*. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/ontbossing-amazone-naar-record-in-15-jaar-braziliaanse-regering-hield-cijfers-geheim-tijdens-klimaattop~bf1038a8/>; Bhutchings. (2021, 17 mei). *Illegal deforestation report Brazil*. WWF. <https://www.wwf.org.uk/press-release/illegal-deforestation-report-brazil>
- [31] Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2018, 9 november). *Brazilië worstelt met tegengaan ontbossing*. Agrospecials | Agroberichten Buitenland. <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/specials/voedselzekerheid/brazilie-1>
- [32] Deters, S., & Deters, S. (2022, 3 november). *Geen woorden maar daden, Lula!* Greenpeace Nederland. <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/55061/de-toekomst-van-brazilie-staat-dit-weekend-op-het-spel/>
- [33] Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2018, 9 november). *Brazilië worstelt met tegengaan ontbossing*. Agrospecials | Agroberichten Buitenland. Geraadpleegd op 10 februari, van <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/specials/voedselzekerheid/brazilie-1>
- [34] Tollefson, J. (2011). 'Brazil revisits forest code', *Nature*, Volume 476, Issue 7360, pp. 259- 260.
- [35] Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2022, 13 januari). *Een breed netwerk is essentieel in het grote Brazilië*. Ministeries | Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 10 februari, van <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/het-werk-van-bz-in-de-praktijk/weblogs/2022/ambassadeur-andre-driessen>
- [36] Z., & Z. (2023b, januari 7). *In Sweeping Moves Since Assuming Brazil's Presidency, Lula Reestablished the Amazon Fund and Signed Executive Orders to Rebuild the Country's Environmental Policy* | *Amazon Watch*. Amazon Watch. Geraadpleegd op 12 februari, van <https://amazonwatch.org/news/2023/0105-in-sweeping-moves-president-lula-reestablished-the-amazon-fund-and-signed-environmental-executive-orders>
- [37] *Amazone gebied dieren* | WWF | *Grootste regenwoud: kom in actie*. (z.d.-b). WWF.nl. Geraadpleegd op 9 februari, van <https://www.wwf.nl/wat-we-doen/waar-zijn-we-actief/zuid-amerika/amazone>
- [38] Roy, D. (2022, augustus 24). *Deforestation of Brazil's Amazon Has Reached a Record High. What's Being Done?* Council on Foreign Relations. Geraadpleegd op 10 februari, van <https://www.cfr.org/in-brief/deforestation-brazils-amazon-has-reached-record-high-whats-being-done>
- [39] *Amazone gebied dieren* | WWF | *Grootste regenwoud: kom in actie*. (z.d.-b). WWF.nl. Geraadpleegd op 9 februari, van <https://www.wwf.nl/wat-we-doen/waar-zijn-we-actief/zuid-amerika/amazone>
- [40] *Amazone gebied dieren* | WWF | *Grootste regenwoud: kom in actie*. (z.d.-b). WWF.nl. Geraadpleegd op 9 februari, van <https://www.wwf.nl/wat-we-doen/waar-zijn-we-actief/zuid-amerika/amazone>

Referentielijst

- [41] Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2018a, januari 30). *Nederlandse Kadaster draagt bij aan de vereenvoudiging land registratie in Brazilië*. Nieuwsbericht | Agroberichten Buitenland. Geraadpleegd op 15 februari, van <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2018/01/26/nederlandse-kadaster-draagt-bij-aan-de-vereenvoudiging-land-registratie-in-brazilie>
- [42] Lindhout, S. (2023b, februari 2). *Braziliaanse president wil Amazone met leger verdedigen, noemt leed inheemse bevolking onder Bolsonaro 'genocide'*. De Volkskrant. Geraadpleegd op 23 maart, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/braziliaanse-president-wil-amazone-met-leger-verdedigen-noemt-leed-inheemse-bevolking-onder-bolsonaro-genocide~ba4c32b3/>
- [43] NOS. (2020, 11 september). *Beschermers inheemse stammen Amazone gedood door pijl*. Geraadpleegd op 7 februari, van <https://nos.nl/artikel/2347761-beschermers-inheemse-stammen-amazone-gedood-door-pijl>
- [44] Jurna, N. (2023, 15 februari). *Gebied Yanomami in Brazilië bedreigd: "Er is te weinig eten voor ons"*. NOS. Geraadpleegd op 10 februari, van <https://nos.nl/artikel/2463950-gebied-yanomami-in-brazilie-bedreigd-er-is-te-weinig-eten-voor-ons>
- [45] Sarvision. (2019). *Sarsentry in Para, Brazil*. Geraadpleegd op 15 maart, van <https://www.sarvision.nl/sarsentry-in-para-brazil/>
- [46] Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2018a, januari 30). *Nederlandse Kadaster draagt bij aan de vereenvoudiging land registratie in Brazilië*. Nieuwsbericht | Agroberichten Buitenland. Geraadpleegd op 15 februari, van <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2018/01/26/nederlandse-kadaster-draagt-bij-aan-de-vereenvoudiging-land-registratie-in-brazilie>
- [47] Greenpeace. (2021). *Nederland veroorzaakt nieuwe golf van ontbossing in Brazilië*. Geraadpleegd op 18 februari, van <https://www.greenpeace.org/nl/natuur/48406/nederland-veroorzaakt-nieuwe-golf-van-ontbossing-in-amazone/>
- [48] De Groene Amsterdammer. (2018). *Duurzaamheid is slechts een verhaaltje*. Geraadpleegd op 5 maart, van <https://www.groene.nl/artikel/duurzaamheid-is-slechts-een-verhaaltje>
- [49] Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2022, 13 januari). *Een breed netwerk is essentieel in het grote Brazilië*. Ministeries | Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 10 februari, van <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/het-werk-van-bz-in-de-praktijk/weblogs/2022/ambassadeur-andre-driessen#:~:text=Brazili%C3%AB%20is%20een%20continent%20op,de%20georganiseerde%20misdaad%20en%20ontbossing>
- [50] Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2020, 17 juli). *Effectevaluatie economische diplomatie – Smalle marges van economische diplomatie*. Rapport | Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB). Geraadpleegd op 20 januari, van <https://www.iob-evaluatie.nl/publicaties/evaluaties/2019/06/01/429-%E2%80%93-iob-%E2%80%93-effectevaluatie-economische-diplomatie-2020-2018-%E2%80%93-smalle-marges-van-economische-diplomatie-%E2%80%93-what-you-see-is-not-always-what-you-get>
- [51] Tulder, R. (2016, 22 november). *Duurzame diplomatie in een wankelende wereldorde*. Internationale Spectator 5 – 2016.

Referentielijst

- [52] Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2020c, juli 17). Effectevaluatie economische diplomatie – Smalle marges van economische diplomatie. Rapport | Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB). Geraadpleegd op 20 januari, van <https://www.iob-evaluatie.nl/publicaties/evaluaties/2019/06/01/429-%E2%80%93-iob-%E2%80%93-effectevaluatie-economische-diplomatie-2020-2018-%E2%80%93-smalle-marges-van-economische-diplomatie-%E2%80%93-what-you-see-is-not-always-what-you-get>
- [53] Tulder, R., & Dietz, T. (2017). Een pleidooi voor duurzame diplomatie (No. 136). The Partnerships Resource Centre (PrC). Geraadpleegd van <http://hdl.handle.net/1765/99781>
- [54] Tulder, R. (2016, 22 november). Duurzame diplomatie in een wankelende wereldorde. *Internationale Spectator* 5 – 2016.
- [55] Jurna, N. (2023, 15 februari). Gebied Yanomami in Brazilië bedreigd: “Er is te weinig eten voor ons”. NOS. Geraadpleegd op 19 februari, van <https://nos.nl/artikel/2463950-gebied-yanomami-in-brazilie-bedeigd-er-is-te-weinig-eten-voor-ons>; Langton, M., Rhea, Z.M., Palmer, L. (2005). Community-Oriented Protected Areas for Indigenous Peoples and Local Communities. *Journal of Political Ecology*, 12, 23-44.
- [56] Langton, M., Rhea, Z.M., Palmer, L. (2005). Community-Oriented Protected Areas for Indigenous Peoples and Local Communities. *Journal of Political Ecology*, 12, 23-44.
- [57] Nakashima, D., Krupnik, I., & Rubis, J. (2018). Indigenous Knowledge for Climate Change Assessment and Adaptation. *Cambridge University Press eBooks*. <https://doi.org/10.1017/9781316481066>
- [58] Survival International. (2023). *Survival International*. Geraadpleegd op 14 april 2023, van <https://www.survivalinternational.org/>
- [59] Amazon Watch. (2022, 9 december). *Amazon Watch | Protecting the rainforest and our climate in solidarity with Indigenous peoples*. Geraadpleegd op 12 april, van <https://amazonwatch.org/>
- [60] Center for World Indigenous Studies. (2023). Center for World Indigenous Studies. Geraadpleegd op 14 april 2023, van <https://www.cwis.org/>
- [61] Forest Peoples Programme. (2023). Forest Peoples Programme. Geraadpleegd op 14 april 2023, van <https://www.forestpeoples.org/>
- [62] Sarvision. (2019). Sarsentry in Para, Brazil. Geraadpleegd op 4 april, van <https://www.sarvision.nl/sarsentry-in-para-brazil/>
- [63] Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2018a, januari 30). *Nederlandse Kadaster draagt bij aan de vereenvoudiging land registratie in Brazilië*. Nieuwsbericht | Agroberichten Buitenland. Geraadpleegd op 15 februari, van <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2018/01/26/nederlandse-kadaster-draagt-bij-aan-de-vereenvoudiging-land-registratie-in-brazilie>
- [64] Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. (2022, oktober). *Internationale Klimaatstrategie Internationale Klimaatstrategie*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-8d2e12567cf34251f9252815676721f10a98dd71/pdf>
- [65] Deltares. (2015, 5 maart). *Overstromingsrisico's wereldwijd in kaart*. <https://www.deltares.nl/expertise/onze-expertises/overstromingen/overstromingsrisicos-wereldwijd-in-kaart>

Referentielijst

- [66] Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2021, 21 juli). *Waterzekerheid en waterveiligheid voor iedereen*. <https://www.rvo.nl/onderwerpen/waterzekerheid-en-waterveiligheid-voor-iedereen>
- [67] Cortez, B. N., Pires, G. F., Avila-Diaz, A., Fonseca, H. P., & Oliveira, L. R. (2022). *Nonstationary extreme precipitation in Brazil*. *Hydrological Sciences Journal*, 67(9), 1372-1383.
- [68] Cuartas, L. A., Cunha, A. P. M. D. A., Alves, J. A., Parra, L. M. P., Deusdará-Leal, K., Costa, L. C. O., ... & Marengo, J. A. (2022). *Recent hydrological droughts in Brazil and their impact on hydropower generation*. *Water*, 14(4), 601.
- [69] Deltacommissie. (2008, september). *Samen werken met water: Een land dat leeft, bouwt aan zijn toekomst*. [https://media.delft.nl/raad/commissies/Kennisnamestukken%20college%20overigen/2008/bijlage%20nota/emcr 2008_031_bn.pdf](https://media.delft.nl/raad/commissies/Kennisnamestukken%20college%20overigen/2008/bijlage%20nota/emcr%2008_031_bn.pdf)
- [70] Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2014, april). *Brazilië*. https://www.rvo.nl/sites/default/files/2014/04/Nederlands_succes_%20smaakt_%20naar_%20meer.pdf
- [71] Organisation for Economic Co-operation and Development. (2015, november). *Brazil Policy Brief: Water: Improving Water Resources Governance*. <https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/OECD-Policy-Brief-Brazil-Water-EN.pdf>
- [72] Dutch Risk Reduction. (2019, 11 december). *DRR Team mission report Minas Gerais state, Brazil*. https://eia.nl/docs/os/i73/i7330/drr_brazil_report_dec-2019_draft_final.pdf
- [73] Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2014, april). *Brazilië*. https://www.rvo.nl/sites/default/files/2014/04/Nederlands_succes_%20smaakt_%20naar_%20meer.pdf
- [74] Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2014, april). *Brazilië*. https://www.rvo.nl/sites/default/files/2014/04/Nederlands_succes_%20smaakt_%20naar_%20meer.pdf
- [75] Immovilli, M., Reitsma, S., Roncucci, R., Rasch, E. D., & Roth, D. (2022). *Exploring Contestation in Rights of River Approaches: Comparing Colombia, India and New Zealand*. *Water Alternatives*, 15(3), 574-591.
- [76] Blue Deal. (2018). <https://unievanwaterschappen.nl/themas/blue-deal/>
- [77] Nationaal Deltaprogramma. (2014). <https://www.deltaprogramma.nl/deltaprogramma/wat-is-het-deltaprogramma>
- [78] Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. (2022, oktober). *Internationale Klimaatstrategie Internationale Klimaatstrategie*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-8d2e12567cf34251f9252815676721f10a98dd71/pdf>
- [79] Statista (2023) <https://www.statista.com/topics/5824/fuel-industry-in-brazil/#:~:text=Although%20the%20South%20American%20country,of%20Brazil's%20primary%20energy%20consumption.>
- [80] Proton Ventures (2023) <https://protonventures.com/press-release/casa-dos-ventos-and-comerc-sign-a-memorandum-with-transhydrogen-alliance-for-the-production-and-export-of-ammonia/>
- [81] InvestRS (2022), <https://investrs.rs.gov.br/en/content/internal/main-page/where-to-invest/renewable-energy/solar-photovoltaic-energy/>
- [82] ABEEolica (2022), <https://abeeolica.org.br/en/home-english/>
- [83] CMS (2020), <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-renewable-energy/brazil>
- [84] Interview Ambassade Brazilië, Verslag bezoek aan Brazilië, 2023 – de aftrap voor het aanhalen van de banden tussen NL en Brazilië.

Referentielijst

- ^[85] Technology Catalogue (2020), <https://www.technologycatalogue.com/newsroom/nwba-has-joined-forces-netherlands-energy-technology-platform-accelerate-energy-transition>
- ^[86] Technische Universiteit Delft (z.d.), <https://www.tudelft.nl/brazil-china-india-collaborations/brazil>
- ^[87] Aenert (z.d.), <https://aenert.com/countries/america/energy-industry-in-brazil/>
- ^[88] Sengi Solar (z.d.), <https://www.sengisolar.com.br/nossas-fabricas>
- ^[89] Rockower, P. (2011). Projecting Taiwan: Taiwan's Public Diplomacy Outreach. *Issues and Studies*, 47, 107-152.
- ^[90] EURAXESS Brazil & LAC (Regisseur). (2022, juni 7). Higher education in Brazil: Which opportunities for European researchers? <https://www.youtube.com/watch?v=CcIvIbFp2tQ>
- ^[91] Immigratie- en Naturalisatiedienst. (z.d.). Verblijfsvergunning working holiday aanvragen [Webpagina]. Immigratie- en Naturalisatiedienst. Geraadpleegd 4 april 2023, van <https://ind.nl/nl/verblijfsvergunningen/au-pair-en-uitwisseling/verblijfsvergunning-working-holiday-aanvragen>
- ^[92] Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2022, juli 27). Working Holiday Program | Nederland Wereldwijd [Webpagina]. Ministerie van Buitenlandse Zaken. <https://www.nederlandwereldwijd.nl/visum-nederland/whp>
- ^[93] Language course Portuguese Beginners | *UvA Talen Language Centre*. (z.d.). Geraadpleegd 4 april 2023, van https://www.uvatalen.nl/en/language_course/portuguese-beginners

Bijlage I

Overzicht interviews en contactmomenten

Datum	Organisatie & geïnterviewde
08-11-2022	Ministerie van Buitenlandse Zaken - Directie Westelijk Halfrond [DWH] <i>Wouter Hogt</i>
15-12-2022	Ministerie van Buitenlandse Zaken - Directie Internationaal ondernemen [DIO] <i>Pauline van der Aa</i>
20-12-2022	Nederlandse ambassade in Brasilia <i>Nathalie Goncalves Aurélio</i>
16-01-2022	Braziliaanse ambassade in Den Haag <i>Pedro Escosteguy Cardoso; José Carlos Silvestre Fernandes; Gaétan I. M. Spielmann Moura</i>
19-01-2023	MSc Climate Studies - Wageningen University and Research <i>Wout Blankenstijn</i>
01-02-2023	Ministerie van Buitenlandse Zaken - Directie Inclusieve Groene Groei <i>Kaj van de Vorstenbosch; Mirko de Ponti</i>
10-02-2023	Agricultuur Attaché (Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de EU) <i>Anne-Margreet Sas</i>
10-02-2023	Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de EU) <i>Marlon van Dijk</i>
27-03-2023	Nederlandse ambassade in Brasilia - Landbouwrap <i>Paul van der Logt</i>
01-03-2023	Ministerie van Buitenlandse Zaken - Economische Zaken <i>Tatiana Chagas</i>
02-02-2023	Wageningen University & Research <i>Ria Hulsman</i>
03-03-2023	Wageningen University & Research <i>Walter Cervi Rossi</i>
14-03-2023	Nederlandse Ambassade in Brasilia <i>Afke Mulder; Andre Driessen; Josephine Geurts; Nathalie Goncalves Aurélio; Paul van der Logt</i>
16-03-2023	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland - Innovatie Attaché Netwerk Brazilië <i>Robert Thijssen</i>
21-03-2023	Solidaridad <i>Gert van der Bijl</i>
04-04-2023	Nederlandse Ambassade in Brasilia <i>André Driessen</i>

Bijlage II

Relevante organisaties – agrarische sector

Overzicht met Nederlandse en Braziliaanse organisaties relevant voor samenwerking binnen de agrarische sector per advies.

Tabel 1: Efficiëntieslag maken in landbewerking per deel advies

Land	Organisatie	Thema
NL	Wageningen University & Research	Veredeling, Gewasbescherming, Precisielandbouw
NL	Universiteit van Utrecht	Veredeling
NL	Enza	Veredeling
NL	Incotect	Veredeling
NL	Sluis & Groot	Veredeling
NL	Rijk Zwaan	Veredeling
NL	De Ruyter Seeds	Veredeling
NL	Hendrix Genetics	Veredeling
NL	TNO	Precisielandbouw
NL	TU-Delft	Precisielandbouw
NL	AgroExact (software)	Precisielandbouw
NL	MoveRTK (software)	Precisielandbouw
NL	BioScope (software)	Precisielandbouw
BRA	Embrapa	Veredeling, Gewasbescherming, Precisielandbouw

Bijlage II

Relevante organisaties – agrarische sector

Tabel 2: Promotie inclusieve kennisontwikkeling

Land	Organisatie	Thema
NL	NWO (Merian Fund)	Financiering R&D, Uitwisseling studenten
BRA	São Paulo Research Foundation (FAPESP)	Financiering R&D
BRA	The State Secretariat of Agriculture, Livestock, Fisheries, and Supply (SEAPPA)	Financiering R&D
BRA	The Brazilian Agriculture Research Enterprise (EMBRAPA)	Financiering R&D
NL	HAS hogeschool	Uitwisseling studenten
NL	Van Hall Larenstein	Uitwisseling studenten
NL	TU-Delft	Uitwisseling studenten
NL	Wageningen, University & Research	Uitwisseling studenten, Leermogelijkheden landbouwpraktijken
NL	Innovatie Attache Netwerk Brazilië	Uitwisseling studenten
BRA	Braziliaans organisaties: Universidade Federal De Pelotas (UFPEL)	Uitwisseling studenten
BRA	Universidade Federal de Pernambuco (UFPE)	Uitwisseling studenten
BRA	Universidade Federal da Paraíba (UFPB)	Uitwisseling studenten
BRA	Friends of the MST & <i>Movimento Sem Terra</i> 'Landless Rural Workers' Movement (MST)	Uitwisseling studenten, Leermogelijkheden landbouwpraktijken
BRA	Historical Centre, Brazilië - Master Opleidingen (masterstudies.co.n)	Uitwisseling studenten

Zie volgende pagina ...

Bijlage II

Relevante organisaties – agrarische sector

Tabel 2: Promotie inclusieve kennisontwikkeling

Land	Organisatie	Thema
NL	Agroforestry netwerk nederland	Leermogelijkheden landbouwpraktijken
NL	RVO	Leermogelijkheden landbouwpraktijken
NL	Stichting agro-forestry zuid-nederland	Leermogelijkheden landbouwpraktijken
NL	Dutch food forest foundation	Leermogelijkheden landbouwpraktijken
BRA	Instituto de Pesquisas Ecológicas (IPÊ)	Leermogelijkheden landbouwpraktijken
BRA	ICRAF brazil	Leermogelijkheden landbouwpraktijken
BRA	CIFOR (center for international forestry research)	Leermogelijkheden landbouwpraktijken

Bijlage III

Relevante organisaties - bosbehoud

Lijst met Nederlandse en Braziliaanse organisaties relevant voor bescherming van Amazone. Dit zijn organisaties die de NL ambassade in BRA kan contacteren voor de thematische netwerk sessies, alsmede voor het includeren van de inheemse bevolking.

Land	Organisatie
BRA	IBAMA (Instituto Brasileiro do Meio Ambiente e dos Recursos Naturais Renováveis Ibama Ministério do Meio Ambiente)
BRA	Rainforest Alliance
BRA	Coalizao do Clima, Florestas e agricultura
BRA	IPAM (Amazon Environmental Research Institute)
BRA	EMBRAPA (Empresa Brasileira de Pesquisa Agropecuária)
BRA	CGIAR
BRA	COICA (Coordinator of Indigenous Organizations of the Amazon River Basin)
NL	HIVOS (''alle ogen op de Amazone'') project incl. Greenpeace
NL	FairFood
NL	Wilde Ganzen
NL	SarVision
DE, UK, ES, IT, FR, US	Survival International
US	Amazon Watch
US	Rainforest Alliance
US	Center for World Indigenous Studies
UK	Forest Peoples Programme

Bijlage IV

Relevante organisaties – waterveiligheid & waterzekerheid

Overzicht met Nederlandse en Braziliaanse organisaties relevant voor samenwerking binnen het thema waterveiligheid & waterzekerheid.

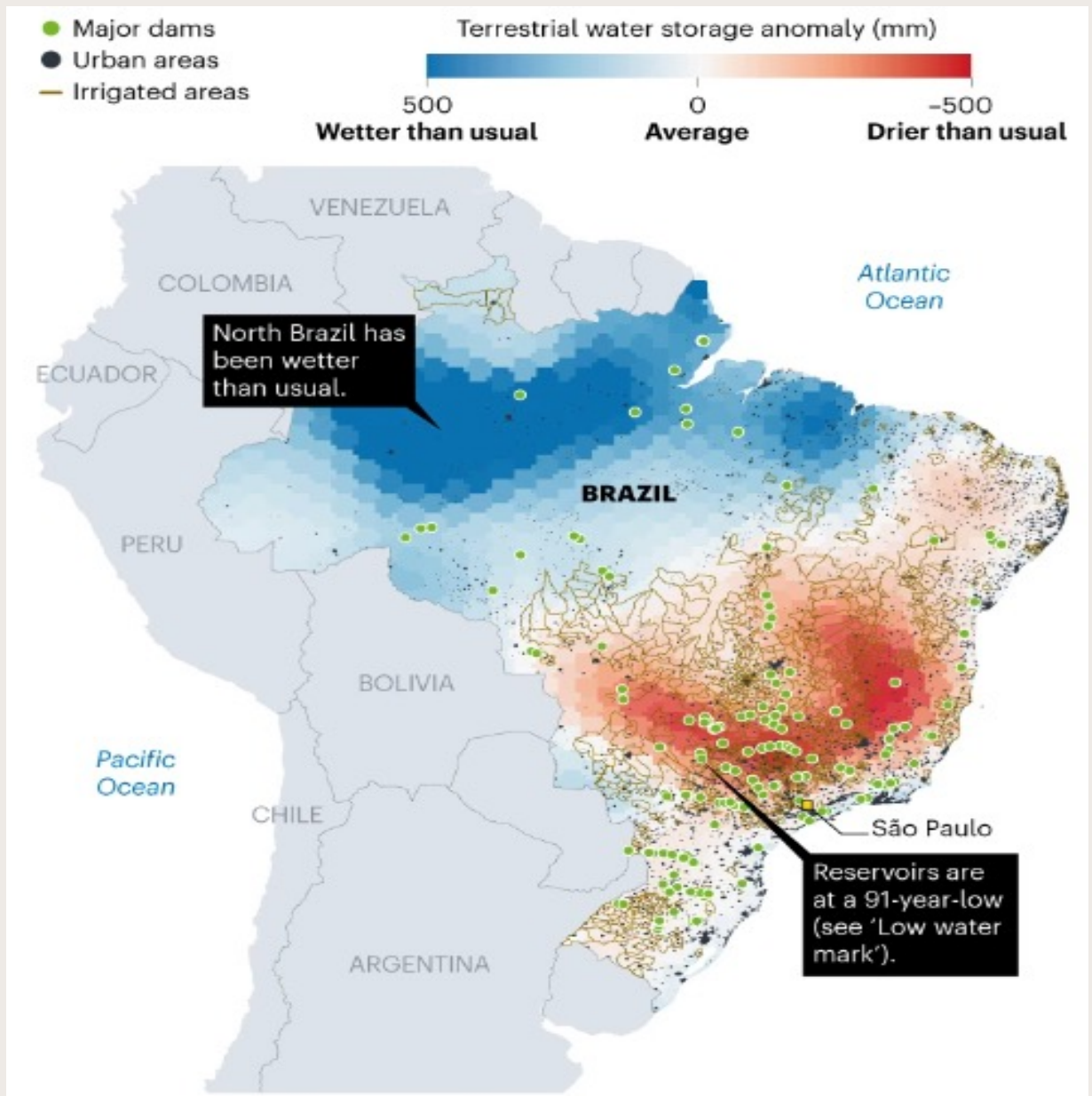
Land	Organisatie
BRA	IPAM
BRA	SABESP (intern)
BRA	Solidaridad in Brazil
BRA	Ministry of External Relations (MRE)
BRA	Brazilian Development Bank
NL	FutureWater
NL	Royal HaskoningDHV
NL	Arcadis (intern + RVO)
NL	LG Sonic (intern)
NL	Logisticon (intern)
NL	Paques (intern)
NL	RoyalHaskoningDHV (intern)
NL	RISKID (intern)
NL	Witteveen & Bos
NL	RVO
NL	Nederlandse waterschappen
NL	Ministerie van Buitenlandse Zaken
NL	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
NL	Henk Ovink (watergezant van Nederland)
NL	Expertise Netwerk Waterveiligheid (ENW)

Bijlage V

waterveiligheid & waterzekerheid

Op onderstaande kaart is de afwijking van de gemiddelde hoeveelheid wateropslag te zien. Het wordt droger en natter op verschillende plekken in Brazilië.

(Bron: Cortez, B. N., Pires, G. F., Avila-Diaz, A., Fonseca, H. P., & Oliveira, L. R. (2022). *Nonstationary extreme precipitation in Brazil*. *Hydrological Sciences Journal*, 67(9), 1372-1383)

Bijlage VI

Ontwikkelingen m.b.t. waterstof in Brazilië

- **Nationaal Waterstofprogramma:** Op 4 augustus 2022 publiceerde de Nationale Raad voor Energiebeleid (CNPE) van Brazilië het Nationale Waterstofprogramma (PNH2). Precies een jaar eerder had het Braziliaanse Ministerie van Mijnbouw en Energie (MME) de richtlijnen voor de PNH2 gepresenteerd, die waren gebaseerd op een reeks analyses die waren uitgevoerd in samenwerking met het Ministerie van Wetenschap, Technologie en Innovatie (MCTI), het Ministerie van Regionale Development (MDR), en het Energy Research Office (EPE).
- **Partnerschappen met andere landen:** Brazilië heeft partnerschappen gesloten met andere landen om de ontwikkeling van waterstoftechnologie te ondersteunen. Zo ondertekenden Brazilië en Duitsland in maart 2021 een memorandum van overeenstemming om samen te werken aan de ontwikkeling van waterstof, met een focus op groene waterstof.
- **Investerings in onderzoek en ontwikkeling:** De Braziliaanse overheid heeft geïnvesteerd in onderzoek en ontwikkeling van waterstoftechnologie. In 2020 kondigde de regering een samenwerking aan met de Brazilian Hydrogen Association om onderzoek en ontwikkeling op het gebied van waterstof energie te ondersteunen.
- **Proefprojecten:** Brazilië heeft ook proefprojecten gelanceerd om de levensvatbaarheid van waterstof als energiebron te testen. Zo zijn Petrobras en de Braziliaanse overheid in 2020 een proefproject gestart om waterstof te produceren uit hernieuwbare bronnen bij een raffinaderij in de staat Ceará.

Bijlage VII

Overheidsmaatregelen en initiatieven - energietransitie

- Nationaal biobrandstoffenbeleid (RenovaBio): Dit beleid werd gelanceerd in 2017 en heeft tot doel het gebruik van biobrandstoffen, zoals ethanol en biodiesel, in de transportsector van Brazilië te vergroten. RenovaBio stelt doelen voor het gebruik van biobrandstoffen en stelt een certificeringssysteem op om ervoor te zorgen dat biobrandstoffen voldoen aan duurzaamheidscriteria.
- Energie-efficiëntieprogramma (PBE): Het PBE is een overheidsprogramma dat gericht is op het bevorderen van energie-efficiëntie in Brazilië. Het programma omvat de etikettering en certificering van energie-efficiënte producten, evenals technische bijstand en financiële stimulansen voor energie-efficiëntieprojecten.
- Tienjarig energie-uitbreidingsplan (PDE 2030): De PDE 2030 is een energieplanningsdocument voor de lange termijn waarin de doelstellingen en strategieën van Brazilië voor de energiesector worden uiteengezet. Het plan omvat doelstellingen voor het vergroten van de opwekking van hernieuwbare energie en het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen.
- Braziliaanse Ontwikkelingsbank (BNDES): De BNDES is een overheidsbank die financiering verstrekt voor energieprojecten in Brazilië. De bank heeft een reeks projecten op het gebied van hernieuwbare energie ondersteund, waaronder wind-, zonne-energie en waterkracht.

Bijlage VIII

Relevante organisaties - energietransitie

Land	Organisatie
NL	TNO - Onderzoeksinstituut TNO heeft een speciale afdeling voor zonne-energie die onderzoek en ontwikkeling uitvoert op het gebied van zonne-energietechnologie, waaronder de ontwikkeling van zeer efficiënte zonnecellen, zonnematerialen en zonne-energiesystemen.
NL	Energrya - een Nederlandse fabrikant van bifaciale zonnepanelen, die aan beide zijden van het paneel elektriciteit kunnen opwekken. Bifaciale panelen zijn efficiënter dan traditionele zonnepanelen, omdat ze zonlicht kunnen opvangen dat wordt weerkaatst door oppervlakken zoals de grond of nabijgelegen gebouwen.
NL	Solliance - een Nederlandse publiek-private samenwerking die zich richt op onderzoek en ontwikkeling van dunne-film zonnecellen. Het partnerschap omvat onderzoeksinstituten, universiteiten en industriële partners en heeft tot doel nieuwe technologieën en toepassingen voor dunnefilm-zonnecellen te ontwikkelen.
BRA	Eletrosul - een Braziliaans staatsenergiebedrijf dat betrokken is bij de ontwikkeling van zonne-energieprojecten in het land. Het bedrijf heeft verschillende zonne-energieprojecten geïnstalleerd in Brazilië, waaronder in Santa Catarina en in Rio Grande do Sul
BRA	Enel Green Power Brasil - een dochteronderneming van het Italiaanse energiebedrijf Enel en is een van de grootste duurzame energiebedrijven in Brazilië. Het bedrijf is betrokken bij de ontwikkeling van zonne-energieprojecten in Brazilië en heeft verschillende grootschalige zonne-installaties in het land geïnstalleerd.
BRA	WEG - een Braziliaanse multinational die elektromotoren, generatoren en andere elektrische apparatuur produceert. Het bedrijf is ook betrokken bij de productie van zonne-energie apparatuur, waaronder omvormers voor zonne-energie en fotovoltaïsche modules
BRA	Sengi Solar - Ook wel bekend als grootste en modernste zonnepanelenfabrikant van Latijns-Amerika, met momenteel een productiecapaciteit van meer dan 3000 panelen per dag.
BRA	Kyocera Solar - een dochteronderneming van het Japanse elektronica-bedrijf Kyocera en heeft een productiefaciliteit in Brazilië. Het bedrijf produceert fotovoltaïsche modules en zonneboilers voor de Braziliaanse markt.
BRA	Primo Marine - beiden onafhankelijk technisch advies voor de duurzame energie oplossingen van de oceaan.
NL, BRA	Holland Home of Wind Energy - Met 40 Nederlands gebaseerde leden is dit convenant een belangrijke speler in de ontwikkeling van windenergie.

